

Mälardalens högskola
Institutionen för Ekonomi och Informatik
Institutionen för Energiteknik
Box 883, 721 23 VÄSTERÅS
Tel 021-10 13 00, Fax 021-10 14 80

D-uppsats, 10 poäng
Ekologisk ekonomi
2001-05-04

GLOBALISERINGSDEBATTEN OCH DAGENS NYHETER

- EN STUDIE AV LEDARARTIKLAR

Handledare: Peter Söderbaum

Författare: Mats Eberhardson

SAMMANFATTNING

- DATUM:** 2001-05-04
- NIVÅ:** Uppsats i företagsekonomi med inriktning mot ekologisk ekonomi, D-nivå, 10 poäng.
- FÖRFATTARE:** Mats Eberhardson
Tegnérgatan 21
752 26 Uppsala
mats.eberhardson@mdh.se
- HANDLEDARE:** Dr Peter Söderbaum
Professor i ekologisk ekonomi, Mälardalens högskola
- TITEL:** Globaliseringsdebatten och Dagens Nyheter – En studie av ledarartiklar
- PROBLEM:** Globaliserings- och frihandelsdebatten har förts i många olika medier, däribland i Dagens Nyheter och på dess ledarsida. Intresset i denna uppsats riktas mot den opinion och debatt som drivits från DN:s ledarsida. Vad är det som uttrycks? Vilket är innehållet i DN:s opinion? Finns det ideologiska komponenter i ledarartiklarna och i så fall vilka? Går det att finna ett mönster i de olika texterna?
- SYFTE:** Syftet med uppsatsen är att bidra till ett klarläggande av innehållet i den diskurs som Dagens Nyheter ledarsida förmedlar om fenomenet frihandel och globalisering. Ett delsyfte med arbetet är också att utarbeta en lämplig analysmetod för ett framtida och mer omfattande forskningsarbete.
- METOD:** I uppsatsen används en diskursanalys för att söka klarlägga innehållet i Dagens Nyheter diskurs. I diskursanalysen som används eftersöks värderingar och normer, betydelsegivning åt begreppet 'globalisering', konstruktionen av motparten samt återkommande teman i texterna.
- RESULTAT:** Ur diskursanalysen som utförs framkommer nytta som den framträdande normen; begreppet 'globalisering' förstås endast ur ett ekonomiskt perspektiv; motparten konstrueras som okunnig och fientligt inställd till tillväxt och välfärd. Utifrån innehållet i Dagens Nyheter diskurs benämner jag denna som en neoklassisk frihandelsdiskurs.

ABSTRACT

In the last few years there has been a major dispute over the issues of free trade and globalisation. Many different participants have been involved in the controversy: political organisations, unions, NGOs, media etc. However, the empirical focus of this paper is the Swedish newspaper *Dagens Nyheter* (DN) and their editorial articles concerning free trade and globalisation during the period October 1st to December 31st 1999. In this period DN published extensively on the subject in a rather unrelenting tone towards those who hold a different opinion. This caught my interest and the questions I pose to the material are the following: What is the meaning and content of the texts? Is it possible to find recurrent themes and patterns among the texts?

The main purpose of the study is to analyse the content of DN's discourse regarding free trade and globalisation. Another aim of the paper is to elaborate on an appropriate method of analysis to be used in future research projects. To be able to answer my research questions and to respond to the purpose of the study, I have employed a discourse analysis. Here I have looked for 1) the values and norms expressed in the texts, 2) the way DN define the notion of 'globalisation', 3) how the editorial articles refer to and construct their opponents, and 4) recurrent patterns of arguments in the texts.

The study reveals 'utility' to be the central norm of the texts; the notion of 'globalisation' is defined only in economic terms; the opponents are described as ignorant and hostile to growth and welfare. According to this analysis, DN's discourse is limited to being a 'neoclassical free trade discourse'.

FÖRORD

I en process av det här slaget är man i slutänden alltid ensam; när det kommer till inläsningen, tänkandet och skrivandet. Icke desto mindre är man i allra högsta grad beroende av att ha människor runt omkring; för litteraturtips, för att komma med nya infallsvinklar och för att kritiskt granska det man lyckats skriva. Som tur är finns i min omgivning ett antal personer vilka villigt samt osjälviskt ställer sin tid och förmåga till tjänst för detta. Först och främst riktar jag ett stort tack till Peter Söderbaum som gett mig ovärderlig hjälp på alla de ovan nämnda områdena. Sen vill jag även tacka hela gänget runt ekologisk ekonomi inne i 'hörnan' på EkI för uppmuntran. Ett särskilt tack inom denna grupp ska riktas till Eva Friman, Toni Haid och Patrik Holmström för intressanta diskussioner (och meningsskiljaktigheter!) vid våra doktorandträffar och andra tillfällen. Därefter Mozart – en liten livsnjutare – vars roterande svans erinrar om att man inte har roligare än man gör sig. Sist men inte minst; tack Ann för att du varje dag påminner mig om att det finns viktigare saker i livet än böcker!

Uppsala, 2001-04-09

Mats Eberhardson

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1	INLEDNING.....	6
1.1	PROBLEMFÖRMULERING.....	7
1.2	SYFTE.....	8
1.3	AVGRÄNSNING.....	8
2	FÖRFATTARENS UTGÅNGSPUNKTER.....	9
3	VETENSKAPLIGT PERSPEKTIV.....	12
4	ANGREPPSSÄTT.....	15
4.1	DISKURS, GLOBALISERINGEN OCH VÄRDERINGAR.....	16
5	ANALYS AV LEDARARTIKLAR UR DAGENS NYHETER.....	21
5.1	Friare handel – trots allt (DN, 991101).....	21
5.2	Ordningsfråga, herr ordförande! (DN, 991129).....	22
5.3	Slaget om frihandeln (DN, 991203).....	24
5.4	Vänstern vann och de fattiga förlorade (DN, 991206).....	25
5.5	En journalist för alla tider (DN, 991214).....	26
5.6	Schematisk sammanfattning.....	27
6	DAGENS NYHETERS DISKURS.....	28
7	SLUTORD SAMT TANKAR INFÖR FRAMTIDEN.....	31

KÄLLOR

BILAGA

1 INLEDNING

Morgonkaffet satt sig fel när jag slog upp Dagens Nyheter (DN) ledarsida den 14 december 1999. Som vanligt satt jag vid frukostbordet med nybredd smörgås, rykande hett kaffe och dagens tidning framför mig redo för dagens nyheter av och med Dagens Nyheter. Ledarsidan är alltid det första jag slår upp och läser allt som oftast ganska noggrant, om än ibland beroende av vad som avhandlas. Denna morgon var vänsterspalten signerad av Nils Eric Sandberg det första jag fick ögonen på. Sandberg är en skribent som jag under de år jag läst tidningen utvecklat en särskilt intresse för, eftersom han ofta tar upp ekonomiska frågor vilka intresserar mig. Rubriken på artikeln var ”En journalist för alla tider” och berörde frihandel, vilket inte var särskilt märkligt med tanke på den just avslutade World Trade Organisation-konferensen (WTO) i Seattle. Vad var det då som satt kaffet i vrångstrupen? Jo, innehållet i artikeln var desto märkligare. Sandberg gick på och domderade, vilket ofta tycks vara hans stilistiska karaktär, men angreppen på tänkta motståndare var hätskare och mer oförsonliga än vad som är brukligt i en ’normal’ ledarartikel. En uppmaning handlade om att alla som inte förstår det goda med frihandel bör öppna ”sina mentala fönster” och vädra ut gamla isolationistiska samt nationalistiska tendenser. Frontalangreppet på alla och envar som vågade yppa några andra åsikter om frihandel var, så att säga, totalt.

Arg som ett bi satte jag mig genast för att skriva ett genmäle på ovan nämnda artikel. Här behövdes sannerligen ingen tankemöda för att bemöta sakpåståenden, hela repliken skrevs under loppet av några få ilska minuter. Artikeln skickades sedan in till DN:s ledaravdelning med en förhoppning om att få ett litet utrymme någonstans i tidningen för att visa att skilda perspektiv kan anläggas på frihandel och globalisering.

Naturligtvis blev inte mitt i affekt skrivna genmäle publicerat och i efterhand kan det tyckas vara lika bra då det var minst lika elakt och hätskt som Sandbergs artikel. Dessutom, kan väl tillstås, var det inte särskilt välskrivet; det var trots allt skrivet i en anda av upprördhet. Det som dock förvånade mig en aning var att ingen annan replik eller insändare heller publicerades. Det torde med stor sannolikhet ha varit fler än jag som reagerade på det höga tonläget i Sandbergs artikel. Någon inom denna grupp, tänker jag, borde ha haft en större stilistisk förmåga och mer tillspetsade argument än jag och borde bara av de anledningarna ha fått säga sin mening i ett offentligt forum som DN.

Nu kanske någon frågar sig varför jag återberättar denna episod. Det enkla skälet är att Sandbergs artikel var upprinnelsen till en mängd funderingar kring frihandel och globalisering i allmänhet och *debatten* kring begreppen i synnerhet.

1.1 PROBLEMFÖRMULERING

Under det senaste året har åtskilliga spaltmetrar ägnats åt frihandel och globalisering, i dagspress och i andra publikationer. Fenomenet skulle kunna förklaras av det triviala skälet att det under senaste året har infallit två stora möten. Dels det ovan nämnda WTO-mötet i Seattle, dels Internationella valutafondens (IMF, International Monetary Fund) och Världsbankens (World Bank) gemensamma möte i Prag, september 2000. Jag anser dock att detta inte räcker som förklaring till varför ämnet avhandlats i den utsträckning det gjorts. Under samma tidsperiod inträffade också andra händelser som inte alls fått tillnärmelsevis så stor uppmärksamhet som den ovan nämnda debatten.

Debatten, eller snarare opinionen som bedrivits från DN:s ledarskribenters sida har ofta varit i polemik mot en tämligen heterogen samling av kritiker, allt från representanter för kyrkliga organisationer till de mer våldsamma demonstranter som var aktiva vid mötena i Seattle och Prag. Det förtjänar kanske att understrykas att den första kategorin av kritiker fått utrymme, till exempel i DN, för att föra fram sina åsikter (se t ex DN Debatt, 001001) medan den andra kategorin mer har bemötts av DN:s skribenter som en förmodad motståndare.

Föremålet för problematisering, granskning och analys i denna uppsats är således DN:s ledarsida och deras handhavande av debatten kring frihandel och globalisering. Mina funderingar har kretsat kring vad det är som egentligen sägs i DN:s opinionsbildning med avseende på begreppen och om det finns en bakomliggande strategi för att föra fram det budskap som man gör. Frågeställningar som kan vara fruktbara är följande:

- *Finns det något genomgående tema i artiklarna eller någon form av perspektiv som är av återkommande karaktär?*
- *Finns det, och i så fall vilka, ideologiska komponenter i de ledarartiklar som DN publicerar under ämnet frihandel och globalisering?*

Den sista frågan kan behöva kommenteras. Den kan tyckas vara trivial då DN själva rubricerar sig som oberoende liberal, vilket gör att frågan omedelbart kan besvaras med ett jakande. Icke desto mindre finns det skäl att uppmärksamma och granska de ideologiska inslag som används i opinionsarbetet som bedrivs av media och av vilken art de är. Skälet till detta, som jag ser det, är att det finns aktörer och intressen inblandade i dagens media som kan sägas stå i bakgrunden och med sannolikhet inte är direkt urskiljbara om påståendet ”oberoende liberal” utan invändningar accepteras och tas för givet.

Med ledning av frågorna framkommer det att jag inte är ute efter att positionera mig själv i den fortfarande pågående debatten om frihandel och globalisering. Av naturliga skäl har jag synpunkter men jag vill härmed poängtera att frågan om frihandelns vara eller icke-vara och globaliseringens natur, samt tänkbara konsekvenser, är en mycket komplex fråga som inte låter sig besvaras i en uppsats av denna storlek. Det jag ägnar min uppmärksamhet åt är

istället debatten som förs och den opinion som bedrivs i frågan. Därmed torde det tydligt framgå vad som är, och vad som inte är, mitt syfte med uppsatsen.

1.2 SYFTE

Syftet med uppsatsen är att bidra till ett klarläggande av innehållet i den diskurs som Dagens Nyheter ledarsida förmedlar om fenomenet frihandel och globalisering. Ett delsyfte med arbetet är också att utarbeta en lämplig analysmetod för ett framtida och mer omfattande forskningsarbete.

1.3 AVGRÄNSNING

För att uppfylla uppsatsens syfte kommer jag att använda mig av begreppen diskurs och diskursanalys. Diskurs kan tills vidare definieras som ett sätt att uppfatta och beskriva världen och diskursanalys som ett blottläggande av dessa konstruktioner av världen. Begreppen kommer att beskrivas mer utförligt nedan. Inom diskursanalys riktas intresset vanligtvis även mot diskursens funktion och effekter i den omgivande sociala praktiken, alltså hur diskursens innehåll påverkar och påverkas av 'verkligheten' utanför språket. I uppsatsen väljer jag dock att låta dessa övriga funktioner i diskursanalysen vänta till framtida projekt. Min tanke är att utifrån ett bidrag till klarläggandet av diskursens innehåll möjligtvis senare gå vidare för att även utreda vad detta ger för återverkningar på den sociala praktik som omger de granskade texterna. Det enkla skälet till detta val är att uppsatsens fokus måste begränsas.

Uppmärksamheten i denna uppsats riktas, som nämnts ovan, mot DN och dess ledarsida. Den skulle likväl kunna riktas mot andra institutioner, exempelvis andra tidningar, som deltar i debatten. Skälet till mitt val är att DN är en av Sveriges viktigaste rikstäckande tidningar och ett antagande, som möjligtvis är aningen vårdslöst, är att DN, just i sin roll som rikstäckande, även påverkar övrig nyhetsmedia i Sverige. Därför anser jag det befogat att välja DN som föremål för granskning. Dessutom räcker inte uppsatsens omfång till för att fånga upp alla parter i debatten. Även i detta avseende får en sådan granskning vänta på framtida, större projekt.

Utöver detta finns personliga anledningar. Jag har under ett antal år varit flitig läsare av DN varför tidningen är mig bekant och jag har en förförståelse av tidningens sätt att rapportera och bilda opinion. Denna befintliga erfarenhet kan naturligtvis bereda problem i analysfasen men den kan även bidra till insikter samt underlätta tänkande förutsatt att den handhas på ett medvetet och reflexivt sätt. Nedan behandlas vidare förförståelse och mitt angreppssätt för att handskas med dessa frågor.

2 FÖRFATTARENS UTGÅNGSPUNKTER

Jag nämnde i problemformuleringens sista stycke att syftet med uppsatsen inte var att positionera mig i globaliserings- och frihandelsdebatten. I någon mån kan detta sägas vara en sanning med modifikation, som det brukar heta. Syftet är visserligen inte att ta position på endera sidan i den debatt som förs men oundvikligen är det så att det som skrivs i uppsatsen också är en del i debatten, samt påverkar och påverkas av denna. Detta beror på det faktum att jag för det första valt att studera ämnet. Varför väljs då ett visst ämne? Har det något att göra med vem som gör valet? Ett enkelt svar på den första frågan är – av intresse. Intresset, å sin sida, är beroende av en underliggande nivå som jag menar är värderingar. Gunnar Myrdal uttrycker detta enligt följande:

Our valuations determine our approaches to a problem, the definition of our concepts, the choice of models, the selection of observations, the presentations of our conclusions - in fact, the whole pursuit of a study from beginning to end. If we remain unaware of the valuational basis to our research, this implies that we proceed to reason with one premise missing, which implies an indeterminateness that opens the door for biases. (Myrdal, 1978, s. 779)

Myrdal menade alltså att hela studien är beroende av de värderingar som forskaren har. Därmed menar jag att mitt val av ämnesområde och hur jag utformar studien påverkas av den person jag är och de värderingar jag besitter. Traditionellt skulle en dylik infallsvinkel anklagas för att vara *snedvriden* (jmf. ”*bias*” i citatet nedan), med andra ord att forskningsprocessen skulle bli påverkad av den som utför forskningen. Detta är inget jag önskar att ändra på. Tvärtom, med ledning av det ovanstående vill jag hävda att vetenskapen alltid är påverkad av den som utför forskningen eller som Maxwell skriver:

Bias refers to ways in which data collection or analysis are distorted by the researcher's theory, values, or preconceptions. It is clearly impossible to deal with these problems by eliminating these theories, preconceptions, or values.../.../ Nor is it usually appropriate to try to “standardize” the researcher to achieve reliability; in qualitative research, the main concern is not with eliminating *variance* between researchers in the values and expectations they bring to the study, but with understanding how a *particular* researcher's values influence the conduct and conclusions of the study. (Maxwell, 1998, s. 92)

Då föreliggande studie är av kvalitativ och tolkande karaktär innebär det att målet inte är att resultaten från studien nödvändigtvis behöver kunna upprepas av andra forskare (jmf. ”*variance*” i citatet) utan att visa hur just mina värderingar påverkar studiens hela process. I denna mening blir det således ofrånkomligt att undvika en positionering i debatten. Jag kan inte betrakta mig själv som stående utanför det skeende jag studerar, med andra ord, jag är en del i det sammanhang som studeras. Frågan kan då ställas om vad och varför jag väljer just detta ämnesområde och vad det kan tänkas ha för inverkan på de resultat och slutsatser jag når.

För det första vill jag påstå att exempelvis teorierna avseende frihandel är tämligen komplexa och ligger på en hög abstraktionsnivå. Likväl står åsikter om ämnet att finna på en mängd

skilda håll och ibland även hos individer eller grupper som inte utan vidare kan antas ha kunskaper om frihandelsteoretiska resonemang, till exempel i liberal dagspress, i så kallade vänstertidskrifter, hos 'mannen på gatan' o s v. Breddas begreppet till att omfatta 'globalisering' uttrycker många olika aktörer och grupper åsikter. En i min mening relevant fråga som då kan ställas är huruvida de olika aktörerna och grupperna uttrycker åsikter om samma fenomen eller om de egentligen talar om olika saker. En sak som relativt lätt kan uppmärksammas i debatten är viljan att tillskriva den tänkte opponenter egenskaper vilka inte alltid stämmer överens med verkligheten. Exempelvis anklagas ibland den tänkta gruppen 'frihandelsmotståndare' och/eller 'globaliseringsmotståndare' för att vara protektionistisk, vänsteranhängare, nationalistisk o s v. Vänder vi på det tillskrivs 'frihandelsförespråkarna' ofta egenskapen av att endast gå kapitalets intressen till mötes eller för att vara nyliberaler. Skrapas det något på ytan kan det emellertid upptäckas att många av de deltagande aktörerna, oberoende av vilken åsikt de företräder, uttrycker bitvis liknande förhoppningar och farhågor. Därmed menar jag att det inte går att göra en generaliserande uppdelning i 'för' eller 'mot' frihandel eller globalisering. Dessa begrepp kan, vilket framgår nedan, tolkas olika och ges tämligen skilda definitioner.

Var står då jag? Det är, delvis på grund av ovanstående resonemang, omöjligt att säga att jag är entydigt 'för' eller 'mot' och jag vill heller inte ta ställning på det sättet. Begreppen är för vida och för mångdimensionella för att uttrycka ett generellt 'för' eller 'mot'. Därmed är risken stor att bli feltolkad. Jag ska nedan (se även kapitel 4) försöka ge en bild av vad jag ger begreppen för innebörd och utifrån detta utveckla en ståndpunkt. Jag gör detta av skälet att jag vill vara vad man kan kalla *transparent* och således ge läsaren en möjlighet att bedöma den diskussion och de resultat som presenteras i uppsatsen.

Frihandel är, som sagt, ett komplext område som jag på intet sätt kan påstå mig behärska till fullo. Likväl anser jag mig ha rätten till åsikter. Min definition av begreppet frihandel är *undanröjande av tullar samt andra handelshinder mellan länder*. Det kan tyckas vara en fördelaktig och rättvis ordning som bör eftersträvas, men dessa förhållanden är också förknippade med olika konsekvenser och komplikationer.

För det första, i den värld där de frihandelsteoretiska resonemangen först utvecklades, var förhållandena avsevärt annorlunda än de som råder i dagens samhälle. Argumenten för en utvidgad handel, ökad specialisering och effektivitet, måste därför ses i detta ljus. Då, om vi förflyttar oss cirka 200 år tillbaka i tiden för den begynnande industrialiseringen, existerade exempelvis ingen uppfattning – eller möjlighet heller för den delen – om omfattande globala transporter, samt vilka konsekvenser detta skulle kunna få. Istället inriktades ansträngningarna på att bidra till ett ökat ekonomiskt välstånd och därmed minskad fattigdom bland befolkningen. Frihandeln, som den då uppfattades, skulle komma till stånd genom minskning av handelshinder. Dessutom var området utsträckning som skulle omfattas av frihandeln relativt litet. Därmed blev transporter inget prioriterat område för analys.

När det idag talas om frihandel avses en global frihandel. Varor, tjänster och kapital ska kunna säljas fritt på världsmarknaden. Denna marknad är betydligt större än den som var aktuell i den värld där frihandelsteoretiska resonemang först utvecklades. Därför blir även transportsituationen avsevärt annorlunda. En global handel utan några restriktioner skulle med stor sannolikhet således innebära en ökning av transporterna över hela världen. Konsekvenserna av detta tror jag inte ens är överblickbara. Transportsektorn bidrar redan idag till stora miljöproblem (se t. ex. Sheehan, 2001¹) och en ytterligare ökning av denna skulle antagligen få förödande konsekvenser.

Argumenten för en utökad och alltmer liberaliserad handel och ekonomisk globalisering berör ofta fattigdomsbekämpning och att lösningen på detta är att de länder som brukar benämnas i-länder i större utsträckning än tidigare öppnar sina marknader för de så kallade u-länderna. Empirisk forskning visar dock att detta inte är alldeles självklart och att det inte finns något belagt samband mellan en ökad liberalisering av handeln i ett land och en generellt ökad välfärd (se UNCTAD, 1999). Bland andra skriver Kapstein (1998):

”...though international trade continues to bring enormous increases in national wealth to countries which open their economies and accept the logic of comparative advantage, its effects on social welfare are – at best – ambiguous.” (Kapstein, 1998, s. 515)

Däremot finns det, åtminstone vad gäller Asien och Sydamerika, tecken som tyder på att med en utökad handel så ökar även den ekonomiska tillväxten (se t ex Richards, 1993; Likar 1993). I citatet från Kapstein ovan antyds även detta förhållande. Relationen mellan ökad tillväxt och en generell välförbättring är dock, som sagt, inte alldeles självklar. En andra invändning är därmed att detta argument även är tveksamt ur perspektivet fattigdomsbekämpning.

Jag är medveten om att det finns invändningar mot mina argument samt att flera perspektiv är möjliga för att studera begrepp som frihandel och globalisering. Dock finner jag mitt synsätt som fruktbart för diskussionen då det finns skäl att resonera med en kritisk utgångspunkt vad gäller dessa begrepp.

---

¹ Bland annat sägs i rapporten att transportsektorn är den snabbast växande källan för kolutsläpp, vilket bidrar till klimatförändringar.

3 VETENSKAPLIGT PERSPEKTIV

Det diskursanalytiska angreppssättet jag bygger mitt arbete på utgår från ett vetenskapligt perspektiv som benämns *socialkonstruktionism*, varför en kort redogörelse av detta är på sin plats. En av de mest inflytelserika böckerna inom området är Berger och Luckmanns *The social construction of reality*² (1991 [1966]), vilken även utgjort något av en utgångspunkt för andra författare inom området. En av dessa är Burr (1995) som ger en karaktäristik av socialkonstruktionismen och redogör för de filosofiska antaganden som ligger till dess grund. Hon menar att fyra premisser binder ihop det socialkonstruktionistiska fältet (Burr, 1995, s. 2ff):

- *Ett kritisk förhållningssätt till självklar kunskap*

Den kunskap och vetenskap som vi (mänskligheten) besitter om världen kan inte tas för given och uppfattas som oproblematiske sanningar. Burr menar istället att ett socialkonstruktionistiskt perspektiv påbjuder en kritiskt inställning där världen och dess beskaffenhet inte, så att säga, av sig själv blir uppenbar genom observation. Detta medför även att ett sådant perspektiv utmanar gängse perspektiv, exempelvis positivismen, där kunskap menas vara baserat på objektiva och värdeneutrale iakttagelser (jmf. Myrdal-citatet ovan). Slutsatsen av resonemanget är att Burr anser att vår kunskap inte är en direkt spegelbild av 'verkligheten' utan en produkt av det sätt på vilket vi väljer att kategorisera världen. Denna infallsvinkel ger en mer anspråkslös syn på vad som kan uppnås, och har uppnåtts, av vetenskapen. Kunskap som uppnåtts inom vetenskapen är i detta perspektiv historiskt betingat och i någon mening även kumulativ. Med detta menar jag att ny kunskap som uppkommer alltid bygger på, och är beroende av den tidigare uppnådda kunskapen eller vad vi idag 'tänker' (jmf. Manson, 1995, s.13f). Frågan inställer sig då hur, och om vi kan vara säkra på att den kunskap som nåtts är riktig. Kunskapen, eller teorierna, som idag finns tillgängliga kommer naturligtvis inte ur tomma intet utan är ett resultat av den samhällsvetenskapliga traditionen. Detta medför att varje forskare tvingas ta ställning till hur han/hon ska förhålla sig till denna tradition.

- *Historisk och kulturell specificitet*

Kunskap och hur vi uppfattar världen samt vilka koncept och kategorier vi använder oss av för detta är historiskt och kulturellt betingat. De är med andra ord kontextbundna; vi är påverkade av den kultur vi lever i och den historia som format kulturen. Burr nämner som exempel hur uppfattningen om barn och barndom förändrats över tiden. Hon menar att vi inte behöver gå särskilt långt tillbaka i historien för att upptäcka att barn uppfattades som 'små vuxna'. Även tanken att barn behöver vuxnas omsorg och beskydd är relativt ny i ett historiskt

---

² Boken har även utgivits på svenska under titeln *Kunskapssociologi : hur individen uppfattar och formar sin sociala verklighet*, se källförteckningen.

perspektiv. Med detta vill hon säga att saker kunde varit annorlunda; att våra världsbilder och identiteter kunde sett ut på ett annat sätt. När vi talar om världen på ett visst sätt ger vi den en särskild betydelse vilket i sin tur konstruerar vår förståelse av världen.

- Kunskap upprätthålls av sociala processer

Burr ställer frågan om var kunskap uppstår om den inte kommer från världen som den är. Svaret på frågan, menar Burr, är att i ett socialkonstruktionistiskt perspektiv skapas och upprätthålls kunskap genom sociala processer, med andra ord genom mänsklig interaktion. Genom en vardaglig interaktion mellan människor konstrueras kunskap vilken, som ovan nämnts, är betingad av den historiska och kulturella kontexten. Detta gör att sådant vi betraktar som 'sanning' i ett skede inte är baserat på en objektiv observation av världen utan formas och 'framförhandlas' genom de processer och interaktioner som pågår mellan människor. På grund av detta blir mänsklig interaktion i allmänhet och språket i synnerhet av yttersta intresse i analysen för socialkonstruktionister. I fallet med diskursanalys, som nedan behandlas mer ingående, är just analysen av språket en central angelägenhet. Genom diskursen, som representerar ett bestämt sätt att konstruera världen, byggs uppfattningar upp och olika diskurser kan kämpa om – så kallad diskursiv kamp – vad som är 'sant' eller 'falskt' (se även nedan om diskurs och flytande signifikant, kap. 4.1).

- Kunskap och social handling hör ihop

Kunskapen, som med Burrs ord är 'framförhandlad', kan genom den interaktion som äger rum mellan människor ta olika form och kan därför omtalas som olika former av sociala konstruktioner. Skillnaden mellan dessa former är att i en världsbild blir vissa handlingar tänkbara, eller legitima, och andra otänkbara. Detta förhållande får även konsekvenser på hur människor handlar utifrån sin världsbild. Burr exemplifierar med hur man tidigare uppfattade berusade människor då dessa betraktades som helt och hållet ansvariga för sin handlingar och därför var klandervärda. Utifrån en sådan konstruktion blev därmed den legitima handlingen att fängsla den berusade. Idag råder, åtminstone delvis, en annan uppfattning och konstruktion vad gäller berusade individer, nämligen att alkoholisten har en sjukdom och därför inte helt kan ställas till svars för sina handlingar. Således blir det illegitimt att fängsla personer med problem och den legitima handlingen är snarare behandling. Olika världsbilder, som upprättats med hjälp av den 'framförhandlade' kunskapen, leder därmed till olika former av social handling och har på så vis ett samband med varandra.

Det finns ett påpekande som i sammanhanget är värt att understryka. Socialkonstruktionister beskylls ibland för att se världen som uppbyggd av det vi tänker, vilket antyder att det vi tänker också *är* världen. Detta är ett förenklat synsätt. Bland annat menar Berger och Luck-

mann att samhället också existerar som ett objektivt fenomen när de skriver: ”Samhället existerar som en verklig objektiv fakticitet, samtidigt som det byggs upp av handlingar som uttrycker subjektiv mening.” (Berger & Luckmann, 1979, s. 27). Även Winter Jørgensen och Phillips (2000) tillbakavisar kritiken när de skriver:

Med hjälp av språket skapar vi representationer av verkligheten, som aldrig bara är speglingar av en redan existerande verklighet – representationerna bidrar till att skapa den. Det betyder inte att verkligheten inte finns; betydelser och representationer är nog så verkliga. Den fysiska verkligheten finns också, men den får bara betydelse genom diskurs. (Winter Jørgensen & Phillips, 2000, s. 15)

För att exemplifiera detta påstående nämner de översvämning av en flod. Översvämningen äger rum oberoende av vad människor har för uppfattning som de uttrycker i tankar, tal eller skrift. Det stigande vattnet ligger därmed utanför diskursen och är ett materiellt faktum. Däremot, när människor sätter in översvämningen i ett sammanhang och beskriver den menar Winter Jørgensen och Phillips att diskursen träder in. Troligtvis skulle olika människor inte ge samma beskrivningar av händelsen och därmed skapas skilda betydelser. Vissa kanske skulle beskriva översvämningen med utgångspunkt i ett naturvetenskapligt perspektiv, någon annan utifrån politikerns ovilja att bygga fördämningar och slutligen kanske någon skulle mena att det var ett uttryck för ’Guds vilja’. Därmed får beskrivningarna olika betydelser och dessa har olika sociala konsekvenser. Med detta vill Winter Jørgensen och Phillips, precis som jag, således göra en klar åtskillnad mellan det objektiva faktum att översvämningen äger rum, vilket får materiella konsekvenser, och den sociala konstruktionen av händelsen.

Det socialkonstruktionistiska perspektivets koppling till mitt eget arbete är uppenbar. Det jag ämnar undersöka är att klarlägga innehållet i den diskurs som DN förmedlar på sin ledarsida angående frihandel och globalisering. Språket är således av central betydelse i undersökningen. DN konstruerar en världsbild genom sina texter och dessa utgår från en viss form av ’framförhandlad’ kunskap. I denna världsbild kommer också vissa handlingar att framstå som legitima och önskvärda medan andra ter sig som otänkbara och icke önskvärda. DN deltar även i den ovan omtalade mänskliga interaktionen och lämnar således ett bidrag till den sociala konstruktionen av verkligheten och därmed till uppfattningen av vad som är ’sant’ eller ’falskt’. Målet med mitt arbete är därmed att belysa hur DN uppfattar och kategoriserar världen utifrån exemplet kring frihandels- och globaliseringsdebatten.

4   **ANGREPPSSÄTT**

I mitt försök att bidra till ett klarläggande av den diskurs som DN förmedlar har jag samlat material som förekommit under en tidsperiod som sträcker sig från 1 oktober 1999 till och med 31 december 1999. Skälet till denna avgränsning i tid var att under denna period inföll WTO:s möte i Seattle, närmare bestämt 30 november till 4 december. Sannolikheten för att frihandels- och globaliseringsfrågor diskuterats och debatterats under perioden var därmed relativt stor. Naturligtvis skulle perioden kunnat utökats för att få fram ett bredare och kvantitativt större material. Dock fann jag det nödvändigt att göra en avgränsning för att undvika att insamlandet av materialet skulle ta alltför lång tid.

Själva insamlingen av materialet gjordes vid mikrofilmsavdelningen vid *Carolina Rediviva*, Uppsala Universitetsbibliotek. Jag valde att dels göra en grundlig genomgång och genomläsning av *ledarsidan*, dels gick jag igenom *DN Debatt* samt *DN Ekonomi*. I alla fallen med avseende på termerna *handel*, *frihandel*, *globalisering* och *WTO* samt därtill olika former av grundorden. Utfallet av materialinsamlingen blev 31 inslag i DN under den valda tidsperioden. Fördelningen mellan de olika avdelningarna var som följer: *fem* inslag på *ledarsidan*, *inget* på *DN Debatt* och 26 under rubriken *Ekonomi*.

Av de 31 inslagen har jag valt att i denna uppsats koncentrera mig på de fem inslag som förekom på DN:s ledarsida. Det skulle kunna argumenteras för att även de övriga inslagen säger något om den diskurs som DN förmedlar. Jag menar dock att de övriga inslagen faller utanför mitt fokuseringsområde då de kan vara föremål för en undersökning av hur nyheter förmedlas. Det område som mitt arbete berör är snarare knutet till den ideologiska innebörden i den opinion som DN bedriver i sitt arbete. Därför menar jag att *ledarsidan*, med dess opinionsbildande syfte, är av större intresse att fokusera på än hur olika händelser under tidsperioden har förmedlats. Ett påpekande bör emellertid göras. Med detta avses inte att det *inte* finns ideologiska inslag även i nyhetsförmedling. All förmedling av nyheter bygger på val av infallsvinkel, vilka begrepp som används för att beskriva händelsen o s v. Jag håller för troligt att det även i detta finns ett ideologiskt och värderingsmässigt innehåll. Skillnaden mellan detta och den sort av ideologiskt innehåll som jag söker, ligger i det jag vill kalla *medveten* och *omedveten ideologi*. Med begreppet *medveten ideologi* avser jag att det arbete som bedrivs från ledarredaktioner består av att, de facto, driva opinion vilket i sig innebär att texterna är ideologiskt färgade; de är utformade i ett ideologiskt syfte. Inom nyhetsjournalistik består inte huvuduppgiften av att driva opinion utan att förmedla händelser. Som nämnts ovan kan journalistens olika val vara ideologiskt betingade men texten i sig är inte i första hand avsedd att bära ett specifikt ideologiskt innehåll. Begreppet 'omedveten' ska inte tolkas i meningen att journalisten är omedveten om det ideologiska innehållet i sina val utan snarare som att texten inte, i första hand, är avsedd att ha ett uttalat ideologiskt syfte.

I denna uppsats, där syftet är att söka påvisa olika texters diskurs, handlar det till stor del om att tolka den debatt som förts angående frihandel och globalisering under det senaste året. Jag väljer att se denna debatt som ett *meningsfullt fenomen* som kan utsättas för en tolkning och analys. Gilje och Grimen (1995, s.175) menar att det karaktäristiska för meningsfulla fenomen är att de måste tolkas för att kunna ges en mening och förstås. Ett meningsfullt fenomen ka-

raktäriseras av att det i något avseende uttrycker en mening eller har en betydelse i fråga om mänskliga *aktiviteter* och *resultaten* av dessa aktiviteter. Vad gäller debatten kring frihandel och globalisering i media, och i det här fallet DN:s ledarsida, kan denna ses som ett meningsfullt fenomen. Detta på grund av att det är en mänsklig aktivitet och att den förmodligen också ger någon form av resultat eller konsekvens. Fenomenet kan således utsättas för tolkning och analys för att söka en förståelse av vad debatten betyder. En vardaglig, trivial samt snabb tolkning skulle kunna vara att debatten är ett uttryck för DN:s ståndpunkt och att den är ett led i ett opinionsarbete. Denna utsaga om fenomenets mening eller innehåll må vara sann men den säger föga om den *underliggande* betydelsen av debatten. För att försöka klargöra och på ett djupare plan förstå debatten krävs – naturligtvis – en mer grundlig och omsorgsfull analys av fenomenet. Nedan redogörs för mitt sätt att angripa problemet.

4.1 DISKURSER, GLOBALISERINGEN OCH VÄRDERINGAR

Ett begrepp som ter sig centralt för att tolka och analysera texter, som i det här fallet, är *diskurs*. Begreppet diskurs, samt diskursanalys, har under de senaste decennierna blivit vad man kan kalla populärt. Det har använts tämligen urskillningslöst och utan närmare definition vad som avses när begreppet används. (Winter Jørgensen & Phillips, 2000, s.7) Michel Foucault utpekades ofta som en av diskursanalysens upphovsmän i kraft av sitt arbete inom området. Han är också en person som de flesta inom diskursområdet hänvisar och förhåller sig till, vare sig det är kommentarer, modifikationer eller kritik. (Winter Jørgensen & Phillips, 2000, s.19) Området har under tiden utvecklats och innehåller idag en mängd olika infallsvinklar och angreppssätt, vilket antyder att begreppen diskurs och diskursanalys svårligen kan ges entydiga och klara definitioner. Dock använder sig Winter Jørgensen och Phillips av en definition av diskurs som för tillfället passar även mig: "...diskurs är ett bestämt sätt att tala om och förstå världen (eller ett utsnitt av världen)." (2000, s.7). Detta medför att språket, både det talade och det skrivna, är av central betydelse i en diskursanalys. Genom språket, och genom hur det formas, uttrycks således något om hur individen eller gruppen som står för utsagan uppfattar världen eller dennes/dess världsbild.

Som ovan antytts finns det många olika former av diskursanalys, visserligen med mer eller mindre gemensamt, vilket innebär att det handlar om att välja ett angreppssätt som passar den situation och det problem man har att göra med. I mitt fall har jag valt att använda mig av den *kritiska diskursanalysen* och särskilt de teorier och metoder som Norman Fairclough har utvecklat. Även inom området för kritisk diskursanalys finns olika perspektiv men det kan, enligt Fairclough och Wodak (1997, s.271ff; se även Winter Jørgensen & Phillips, 2000, s.67ff) pekats ut fem gemensamma drag för samtliga dessa perspektiv:

- Sociala och kulturella processer och strukturer har en delvis lingvistisk-diskursiv karaktär
- Diskurs är både konstituerande och konstituerad
- Språkbruket ska analyseras empiriskt i det sociala sammanhanget
- Diskurs fungerar ideologiskt
- Kritisk forskning

Det utmärkande för kritisk diskursanalys är att den distanserar sig något från andra diskursanalytiska angreppssätt och de mer extrema formerna av vetenskaplig relativism. En viktig aspekt är att diskurs ses både som konstituerande och konstituerad, i meningen att diskurser både påverkar, och påverkas av, den omgivande världen. Diskurs, "...ett bestämt sätt att tala om och förstå världen..." är en viktig form av social praktik som delvis konstituerar vad vi kan kalla den sociala verkligheten. Dock är den inte den enda formen av social praktik. Diskursen formas också av andra processer och samhällskrafter, exempelvis politiska och institutionella strukturer. Således står diskurs i ett ömsesidigt förhållande till den sociala verkligheten där diskursiv praktik påverkar och påverkas av övriga sociala praktiker. Ett dylikt perspektiv, när diskurs inte enbart ses som konstituerande, innebär också att man tar avstånd från idéer om att den sociala verkligheten enbart existerar i mån av människors föreställning om den. Fairclough uttrycker det på följande sätt:

"...the discursive constitution of society does not emanate from a free play of ideas in people's head but from a social practice which is firmly rooted in and oriented to real, material social structures." (Fairclough, 1992, s. 66)

Därmed tar Fairclough tydlig ställning för att det existerar en materiell verklighet utanför människors huvuden och att diskurser påverkas, och inte bara påverkar, den sociala verkligheten. Jag instämmer i denna syn på 'verklighetens' tillstånd och menar att fenomen och förteelser existerar, och är i den meningen materiella, vare sig vi har en uppfattning om dessa eller inte (jmf. ovan i kapitlet Vetenskapligt perspektiv).

Om den ovanstående diskussionen anknyts till uppsatsens forskningssyfte kan det påstås att globalisering och frihandel är fenomen som existerar i 'verkligheten' och därmed får dessa även materiella konsekvenser, även om betydelsen i detta är svårt att exakt definiera. Här ligger också en av poängerna med uppsatsens inriktning. Inom diskursteorin används termen *flytande signifikant*, vilken skulle kunna tjäna som ett klagörande i detta avseende (se även Laclau, 1990; 1993). Winter Jørgensen & Phillips menar att denna term är en beskrivning på "...element som i särskilt hög grad är öppna för tillskrivning av olika betydelser..." (2000, s. 35). Detta innebär att aktörer i till exempel globaliseringsdebatten genom sin diskurs söker definiera signifikanten på just sitt sätt. Att signifikanten är flytande tyder på att ingen av diskurserna har kunnat fixera betydelsen entydigt utan att flera diskurser söker erövra betydelsen för signifikanten.

Ett exempel på detta är att begreppet globalisering under senare år har blivit föremål för omfattande forskning och diskussion (se exempelvis Hirst & Thompson, 1996; Martin & Schumann, 1997; Beck, 1998). Många olika beskrivningar och definitioner har getts begreppet och det är nära nog en omöjlighet att sammanfatta alla definitionstviser. Collste (1999) anger dock ett förhållningssätt till hur diskussionen kan uppfattas:

"Globaliseringen är /.../ en verklighet i våra medvetanden och de olika bilderna av globaliseringen kanske bäst kan förstås som skilda och delvis överlappande beskrivningar av oerhört komplicerade förlopp, där olika iakttagare, utifrån sin speciella 'förförståelse' väljer att fokusera några aspekter." (Collste, 1999, s. 188)

De olika aspekter som Collste skriver om kan förslagsvis betecknas som olika 'former' av globalisering. Beck (1998, s. 33ff) gör en uppräknning på exempel av skilda former, eller dimensioner som han kallar det, som skulle kunna fokuseras: *informationens*, *ekologins*, *ekonomins* samt *kulturens* globalisering. Beck menar att begreppet "...säkert varit det mest brukade och missbrukade..." (1998, s. 36) under senare år och att det är nödvändigt att skilja de olika dimensionerna åt. Vidare anser han att den ekonomiska dimensionen av globaliseringen har stått i centrum i den offentliga debatten, varför det finns ytterligare skäl att precisera sig när det kommer till att visa *vilken* globalisering som avses när begreppet används. Uppenbart är att begreppet globalisering är en flytande signifikant som inte utan vidare kan tillskrivas en klar och entydig definition. Det ter sig däremot som om flera aktörer och grupperingar strävar efter att just deras definition av signifikanten ska vara den gällande.

För att återvända till Collste berör han i sin artikel den *ekonomiska* globaliseringen och dess etik. Han menar att de olika bilderna, eller dimensionerna, av globaliseringen "...på ett bättre eller sämre sätt spegla[r] verkligheten." (1999, s. 179). Därmed, menar författaren, blir det nödvändigt att ställa sig frågan om hur denna utveckling *normativt* ska bedömas samt vilka värden och ideal som realiseras, alternativt förhindras, av en ekonomisk globalisering. För att möjliggöra en analys presenterar Collste fyra *normativa modeller*. Dessa bygger på fyra värden, eller ideal, som varje modell var för sig ska realisera genom det ekonomiska systemet: 1) *nytta*, 2) *rättvisa*, 3) *äganderätt* samt 4) *demokrati* (se figur 4.1).

Figur 4.1. Fyra värden som ska realiseras genom det ekonomiska systemet.

Den första normativa modellen, *aggregerad nytta*, bygger på en neoklassisk-ekonomisk definition av begreppet, nämligen att den högsta nyttan samt ett positivt resultat uppnås genom att individerna handlar utifrån principen om nytto- eller preferensmaximering. Tankegodset bakom detta kan spåras till Adam Smith och den 'osynliga handen'. Om individen agerar för att maximera sin egen nytta "...leds [han] i detta /.../ av en osynlig hand till att främja ett ändamål som inte har haft någon del i hans syfte." (citerad i Pålsson Syll, 1998, s. 109). Det ändamål som Smith avsåg var en ökad samhällsnytta som en följd av individens nyttomaximering³.

---

³ Det bör emellertid påpekas att det förekommer en debatt kring tolkningen av Adam Smith och hans syn på nyttomaximerande individer, se t ex Dasgupta, 1988; Gustafsson, 1998; Sen, 1995 (1987).

I den andra modellen Collste beskriver är *rättvisa* den norm som ska realiseras. Författaren konstruerar modellen utifrån Rawls rättviseteori (se Rawls, 1971⁴). I denna antas ett 'kontrakt' upprättas mellan parter i samhället där ett ekonomiskt system väljs vilket förväntas bäst kunna realisera de rättvisepinciper parterna enats om. Systemet ska förverkliga två principer, en likhetsprincip och en maximeringsprincip. Detta innebär en mellan parterna lika fördelning av resurser, eller "det goda" som Collste benämner det, såvida inte en ojämlig fördelning gynnar den som har det sämst ställt. Om kontraktet, eller det ekonomiska systemet, gynnar denne sämst ställda har det därmed en moralisk legitimitet och normen rättvisa är, enligt Rawls teori, realiserad.

Äganderätt är det värde som ska realiseras i den tredje normativa modellen. Collste hänvisar här till Robert Nozicks *Anarchy, State and Utopia* (1974). Det främsta målet är att individernas rättigheter ska respekteras och särskilt då äganderätten. Alla hinder som förminskar individens rätt, till exempel statliga ingripanden för att främja en mer jämlig fördelning, ses som illegitima handlingar i denna modell. Kontrasten från den ovan beskrivna rättvisemodellen är uppenbar. Det är sannolikt att värdekonflikter skulle uppstå mellan de båda modellerna vid ett försök att realisera bägge dessa värden.

Den fjärde och sista modellen innehåller normen *radikal demokrati*. För denna modells uppbyggande refererar Collste till statsvetaren Robert Dahl. Han pläderar i *A Preface to Economic Democracy* (1985) för demokrati i en särskild betydelse, nämligen de *berördas beslutsrätt*. I alla ekonomiska beslut, inkluderat företags beslut och handlande, bör denna beslutsprincip ligga till grund för en fungerande demokrati. I beslutssituationer bör således de beslutande vara de som är berörda av beslutet.

Mellan de fyra normativa modellerna där olika värden ska realiseras genom det ekonomiska systemet finns sannolikt, vilket ovan berörts, risk för konflikter mellan de värden som önskas realiseras. Collste framhåller dock, och jag instämmer, att det "...självfallet [är] möjligt att kombinera flera normer i en modell." (1999, s. 181). Ett exempel kan vara den så kallade *svenska modellen*, eller blandekonomin, där spår av de olika normativa modellerna kan upptäckas. Fördelningstanken var central i denna samhällskonstruktion samtidigt som fri företagsamhet för individen var en annan rättighet. Konflikter förekommer alltid i en eller annan form och gränsdragningen mellan rättvisa och privat äganderätt kan stundom vara svår att göra.

Precis som Collste påpekar kan modeller byggas utifrån andra normer och ideal. Det som är intressant med just de normativa modeller som Collste föreslår är att de kan spegla ett antal olika förhållningssätt till den ekonomiska globaliseringen. Författaren går i sin undersökning sedan vidare med att analysera debatten kring MAI (Multilateral Agreement on Investment) genom en argumentationsanalys av pro-contramodell. Därefter diskuterar han de olika argumenten och placerar in dessa i de olika normativa modeller han tidigare utarbetat. Jag tänker mig ett liknande förfaringsätt med de texter jag samlat in från DN:s ledarsida. Av de begrepp som ovan behandlats kommer jag nu försöka skissera ett lämpligt analyschema för att seder-

---

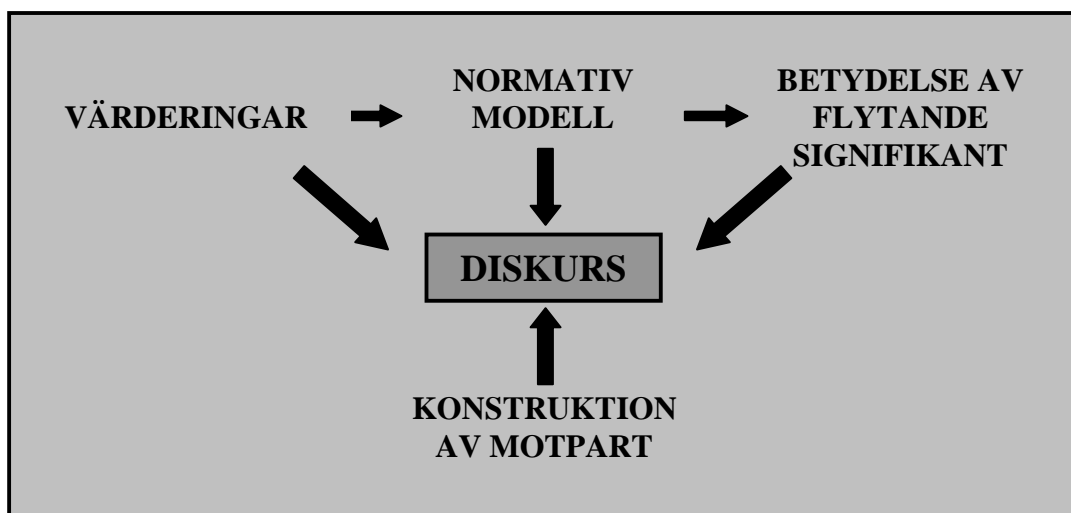
⁴ För en initierad, samt något enklare, introduktion till Rawls, se Kukathas & Pettit, 1992.

mera kunna lämna ett bidrag till ett klargörande av den diskurs som finns representerad på DN:s ledarsida, se figur 4.2.

Det grundläggande målet för en diskursanalys är att klarlägga hur världen, eller delar av den, tolkas och framställs (jmf. Winter Jørgensen & Phillips, 2000, s. 136ff). Ett mål för mig blir därmed att utreda hur framställningen av 'världen' görs i de ledarartiklar jag samlat in från DN. För att kunna göra detta krävs dock några mellanled. Jag tänker mig att först söka de värderingar som ges uttryck för i artiklarna genom en analys som liknar den Collste genomför. Därefter söker jag placera in de funna argumenten och värderingarna i den normativa modell som dessa torde tillhöra. Genom denna analys av vilka värderingar som uttrycks i texterna tror jag mig kunna komma åt den betydelse som DN vill ge åt begreppet globalisering, alltså det som jag ovan beskrivit som en flytande signifikant. Om värderingar, normativ modell samt innebörd i signifikanten kan definieras är det därmed möjligt att säga något om diskursen som står att finna hos DN. För att söka ytterligare belägg, samt för att bidra till klarläggande i diskursivt hänseende, finns skäl att även titta på hur bilden av motparten konstrueras. Med detta menas, med andra ord, hur motparten beskrivs och vilka egenskaper denna anses besitta. Frågorna som jag ämnar ställa till mitt insamlade material ser ut som följer:

- Vilka värderingar ger artikelförfattaren uttryck för?
- Hur ger DN betydelse åt den flytande signifikanten 'globalisering'?
- Vilka värderingar och egenskaper tillskrivs motparten?
- Finns det teman som återkommer i flera av texterna?

En schematisk bild av de element jag söker samt vad som antas konstituera diskursen kan se ut som nedan, se figur 4.2:

Figur 4.2. Schematisk bild över det tänkta analysförloppet

Genom detta angreppssätt finner jag det troligt att jag kan lämna ett bidrag till ett klarläggande av den diskurs som DN förmedlat via sin ledarsida i det aktuella tidsskedet angående fenomenet frihandel och globalisering. I kapitlet nedan följer analysen av det insamlade materialet.

5 ANALYS AV LEDARARTIKLAR UR DAGENS NYHETER

Nedan görs en analys av det empiriska material jag samlat in. Analysen görs utifrån de frågor och det analyschema som ovan utvecklats i kapitel 4. Materialet för analys är de fem artiklar ur Dagens Nyheter (se bilaga 1) jag valt ut och de är som följer:

- ”Friare handel – trots allt”, osignerad ledarartikel, 991101
- ”Ordningsfråga, herr ordförande!”, osignerad ledarartikel, 991129
- ”Slaget om frihandeln”, osignerad ledarartikel, 991203
- ”Vänstern vann och de fattiga förlorade”, osignerad ledarartikel, 991206
- ”En journalist för alla tider”, Sandberg, Nils-Eric, 991214

5.1 Friare handel – trots allt (DN, 991101)

I artikeln ”Friare handel – trots allt”, som är en osignerad ledarartikel, argumenteras för att riva handelshinder för att uppnå en handel på global nivå utan hindrande inslag i form av till exempel hälso- eller miljökrav, arbetsrätt o s v. Man skriver om det kommande mötet i Seattle (30 nov - 4 dec) där syftet, enligt DN, är att ”...ytterligare handelshinder rivs och att stabilare regler införs för att underlätta handeln.”. Att riva handelshinder ses som något uteslutande positivt vilket antyder att artikelförfattaren ser detta som ett medel för att skapa ett gott samhälle. Det ekonomiska systemet ska således utformas genom färre hinder för handeln. Här vill jag mena att likheter finns med den norm som ovan beskrivits som äganderätt (se kap. 4). Ovan skrev jag om att alla hinder som förminskar individens rätt är illegitima i äganderättsmodellen. Handelshinder kan ses som ett statligt ingripande vilket förminskar individers, eller företags, frihet. Därmed är det, med denna argumentering, illegitimt att upprätthålla sådana hinder. Längre fram i artikeln skriver man: ”Arbetet med att *befria* världshandeln hör till det mest framgångsrika inom internationellt samarbete.” (min kursivering). Detta är en intressant formulering som säger något om hur man uppfattar den rådande handelssituationen och begreppet globaliseringen. Handeln är, underförstått uttryckt, *inte tillräckligt fri* och detta bör ändras så att handeln istället blir fri. Dessutom menar skribenten, i citatet, att arbetet med att liberalisera handeln är en framgång inom det internationella samarbetet. Som intäkt för detta tas handelsvolymens tillväxt: ”På ett halvsekel har handelsvolymen vuxit sjutton gånger...”.

I artikeln talas det också om vilket motstånd som finns inom de tre – i sammanhanget stora – parterna: USA, EU och Japan. I USA beskrivs republikanska kongressmän som att de dels vill motarbeta president Clinton, dels att de vill bevara handelshinder för att skydda amerikanska arbetstillfällen. Läget inom EU beskrivs som ”...rörigt på hemmaplan...” och därför antas inte EU kunna driva en tillräckligt kraftfull linje. Dock menar skribenten att EU bör ha ”...en pådrivande roll i arbetet med att riva handelshinder.” och att det är ”...dags för EU att

uppträda i den rollen på den handelspolitiska scenen.” Slutligen antas inte Japan vara villiga att lätta på sitt starka skydd för det inhemska jordbruket, vilket enligt artikelns definition är protektionism. Detta beskrivs endast i pessimistisk ton och menas vara negativt. Om man argumenterar, som skribenten gör i artikeln, att handelshinder bör rivas för att skapa välstånd så är dessa ståndpunkter lätta att förstå. Tydligt är dock att det viktigaste argumentet i artikeln är att handelshinder ska undanröjas i största möjliga mån.

Vidare dras ’slutsatsen’ att handel är välståndsskapande. Detta är, som tidigare nämnts i kapitel 2, ingen självklar slutsats enligt empirisk forskning (se Kapstein, 1998). Naturligtvis beror det på vad det läggs för betydelse i begreppet ’välståndsskapande’. Skribenten argumenterar utifrån konsument, produkt och pris. Konsumenten beskrivs i termer av en väljare och i en situation där det råder fri handel antas konsumenten kunna välja bra produkter till bästa pris oberoende av producent. Argumenten hämtar tydligt sin inspiration från neoklassiskt-ekonomiska antaganden där människans främsta roll är den som konsument på en fri marknad (jmf. Eberhardson & MacDermott, 1999). Stycket avslutas med: ”Konsumenter är i allmänhet väljare, frihandel borde alltså vara röstvinnande.” En rimlig tolkning torde vara att ledarskribenten utgår från att konsumenten väljer det som skapar den största nyttan, alltså frihandel med denna argumentation. I artikeln är det tydligt att det är *nytta* som är den centrala normen, även om normen äganderätt också kan anas, och att denna uppnås genom att minska handelshindren.

När artikelförfattaren konstruerar sina ’motståndare’ är nytta återigen en given måttstock: ”...få påtryckningsgrupper är så framgångsrika som de som kan hota med förlorade arbetstillfällen. Det är alltså rätt otacksamt att verka för frihandel – det är ofta att ställa *långsiktiga och allmänna vinster* mot *begränsade och närliggande förluster*.” (mina kursiveringar). Nyttan av ”långsiktiga och allmänna vinster” ska därmed ställas mot ”begränsade och närliggande förluster”, enligt skribenten. Uppfattningen är följaktligen att frihandel utmynnar i dessa vinster för konsumenterna. Jag tolkar det som att den flytande signifikanten, globalisering, i artikeln endast ges betydelsen och formen av *ekonomins* globalisering. Signifikanten definieras genom att handelshinder ska ’rivas’ för att underlätta handeln mellan länder.

5.2 Ordningsfråga, herr ordförande! (DN, 991129)

Den osignerade ledarartikeln ”Ordningsfråga, herr ordförande!” skrevs dagen före WTO-mötets öppnande i Seattle och berör dagordningen för mötet samt ’motståndarna’ till handelsliberaliseringen. Argumenten som drivs av artikelförfattaren är dels fördelarna med en utökad handel, dels att påvisa faran med motståndarna till frihandel och globalisering. Artikeln konstruerar en bild av motståndarna som jag ska gå närmare in på.

Argumenten för en liberalisering av handeln bygger på de, inom nationalekonomi, välkända teserna om specialisering och arbetsdelning: ”...välståndet ökar om alla gör vad de är bäst på.

Det fria handelsutbytet har också gjort oss rika /.../ Men fördelarna är så givna att vi inte tänker på dem.” Vidare återkommer ett mönster som även stod att finna i artikeln ”Friare handel – trots allt” (DN, 991101), nämligen nyttan med frihandel: ”För de som /.../ står utan arbete är det svårt att se de stora fördelar som en fri handel och utbyte av tjänster faktiskt ger hela samhället.” Här utgår artikelförfattaren från en nyttotanke som förefaller ha sin grund i utilitarismen, nämligen att nyttan för samhället är större än den nackdel som individen (”de som står utan arbete”) drabbas av. Förlängningen av detta argument är att om samhället, som helhet, skulle uppnå en högre nytta av en utökad handel medan ett antal individer skulle erfara en lägre nytta så är det försvarbart så länge de som tjänar på det är fler än de som förlorar. Huruvida detta är en etik samhället bör trakta efter lämnar jag osagt men argumenteringen i artikeln är tydlig i att det är detta normativa system som bör eftersträvas.

En liberalisering av handeln beskrivs i uteslutande positiva termer. Detta gäller dock inte för den grupp, eller snarare *de grupper*, som beskrivs som motståndare till en utökad frihandel. Bland annat citeras den förre WTO-chefen Peter Sutherland ur en artikel som publicerats i Financial Times: ”Tänk efter innan ni dödar WTO. Motståndarna till världshandelssystemet är *okunniga* om dess funktioner. Världen har mycket att förlora.” (min kursivering). Vidare fortsätter ledarskribenten angående motståndarna: ”...en dos miljöaktivism och ett par doser *antikapitalism* och konspirationstänkande. Produkten är den *antiglobaliseringsrörelse* som nu agerar i Seattle.” (mina kursiveringar). Egenskaperna som tillskrivs motståndarna är negativt laddade och ordet ”anti-” återkommer på fler platser i artikeln. Just användandet av begreppet globalisering i kombination med beskrivningarna av motståndarna som en ’antiglobaliseringsrörelse’ säger något om hur skribenten uppfattar och ger betydelse åt signifikanten globalisering. Då motståndarna tilldelas egenskapen av ’anti-’ till en liberaliserad handel anser jag att ett rimligt antagande är att artikelförfattaren endast avser en *ekonomisk* globalisering. Därmed beskrivs den flytande signifikanten (se kap. 4) som enbart en globalisering av ekonomisk art och övriga möjliga ’former’ utesluts (jmf Beck, 1998; Collste, 1999; samt ovan i detta arbete). Begreppet ’antiglobaliseringsrörelse’ är därtill en tydlig markör för definitionen av, och den betydelse som ges, globaliseringsbegreppet. En fråga som kan ställas är huruvida skribenten försöker utdefiniera övriga perspektiv på begreppet. Detta dels genom att beskriva motståndarna som en homogen grupp med liknande motiv och mål, dels genom att använda globalisering som begrepp för att själv ge det en entydig betydelse i ekonomiska termer. Som det senare framkommit, dvs efter WTO-mötet i Seattle, var denna grupp av ’motståndare’ inte någon homogen grupp utan snarare flera relativt heterogena grupper av aktörer med vitt skilda mål, medel och motiv. Därmed är det både svårt och obetänksamt att tillskriva dessa grupper gemensamma egenskaper vilka genomgående är negativt laddade. Skälet till detta tycks dock vara just att skribenten önskar att konstruera en bild av globaliseringen som stämmer överens med hans/hennes uppfattning av begreppet och därmed utesluta andra betydelser.

5.3 Slaget om frihandeln (DN, 991203)

Även i den osignerade ledarartikeln från 991203, ”Slaget om frihandeln”, återkommer argumenteringen kring de fördelar som en ökad frihandel antas medföra. Bland annat avslutas artikeln med: ”Ty frihandel är inget nollsummespel; all erfarenhet visar att alla parter vinner i längden.”. Tidigare i artikeln upprepas (se ovan) även tesen om specialisering: ”Handel är helt enkelt uttryck för specialisering /.../ då varje land koncentrerar sina resurser där de gör bästa nyttan [sic!], blir den samlade produktionen större, och bättre...”. Citatet skulle kunna vara hämtade ur en lärobok i nationalekonomi som berör arbetsdelning, specialisering och komparativa fördelar. För att styrka argumenten hänvisar skribenten till statistik som visar att handel och bruttonationalprodukt (BNP) har ett nära samband. Detta visar också vilken typ av nytta som avses; en ökad ekonomisk tillväxt i BNP-termer. Denna argumentering avslutas med: ”Utan denna specialiseringseffekt hade levnadsstandarden inte höjts...”. En inte orimlig tolkning här är att artikelförfattaren gör antagandet att handel, ekonomisk tillväxt och välfärd har en nära koppling. Värt att påminna här är att som Kapstein (1998, se kap. 2 tidigare i detta arbete) skriver visar det sig att en liberaliserad handel bidrar till en ökad ekonomisk tillväxt men att effekterna på, samt kopplingen till social välfärd är oklar. Trots detta gör skribenten, om än implicit, denna koppling.

Ett av huvudargumenten, som jag uppfattar det, i artikeln är att handeln måste liberaliseras just på grund av att, i redan ’rika’ länder, vidmakthålla en hög ekonomisk tillväxt samt att skapa tillväxt i de så kallade u-länderna. Argumentet är även kopplat till hur artikelförfattaren konstruerar motparten i ’slaget om frihandeln’. I artikelns inledning skrivs: ”Det är en underlig koalition som samlats på gatorna i Seattle. Anarkister, miljögrupper och u-landsvänner /.../ vill hindra u-länderna att konkurrera, och /.../ utgör därmed deras allvarligaste fiender.”. Här menas det att motparten utgör en ’koalition’, vilket är en benämning som återkommer i flera artiklar (se DN 991206; DN 991214). Dock känns tanken igen även från artikeln ”Ordningsfråga, herr ordförande!” där man beskriver motparten som en ’antiglobaliseringsrörelse’, vilket antyder något av en koalitionsstanke. ’Koalitionen’ beskrivs som u-ländernas största fiender på grund av att den vill hindra länderna i fråga att delta i världshandeln och därmed, enligt skribentens argumentering, undandra länderna möjligheten till ekonomisk tillväxt och välfärd. Huruvida ’u-länder’ är betjänta av en ökad handelsliberalisering eller inte, samt hur denna är kopplad till tillväxt och välfärd kan jag inte spekulera i, även om Kapsteins ord kan vara värda att ha i åtanke. Detta av skälet att det är en fråga som kräver omfattande empiriska undersökningar för att besvara. Vad som däremot är intressant är hur skribenten framställer motparten i artikeln. Genom en beskrivning av motparten som en ’fiende’ till ekonomisk tillväxt och välfärd i allmänhet och världens fattiga i synnerhet konstruerar man en bild som är av negativ karaktär. Min tolkning av orsaken till detta är att artikelförfattaren – återigen – söker avfärda sina meningsmotståndare som att de agerar på ett sätt som motsäger deras egna intressen, till exempel att ’u-landsvänner’ i själva verket är ’u-ländernas’ fiender.

5.4 Vänstern vann och de fattiga förlorade (DN, 991206)

Artikeln ”Vänstern vann och de fattiga förlorade”, även den en osignerad ledarartikel, skrevs två dagar efter att mötet i Seattle avslutats. Bakgrunden var att WTO-mötet brutit samman. Mötesdelegaterna hade inte kommit överens och förhandlingarna hade inte gett något resultat. Rubriken på artikeln säger i sig själv något om hur artikelförfattaren uppfattar och konstruerar motparten. I vad som för skribenten ter sig som ’nederlagets stund’ lägger han/hon skulden på ’vänstern’ och skriver: ”Vänstern, som söker något skäl att överleva sedan drömmen om det kommunistiska paradiset förbleknat, har funnit ett nytt hatobjekt i WTO...”. Artikelförfattaren antyder därmed att alla grupper som protesterade i Seattle var ’vänstersympatisörer’ vilka därtill tidigare drömt ’om det kommunistiska paradiset’. Vidare ringar skribenten in denna grupp som ”[d]en bisarra koalitionen av fackföreningar, miljöaktivister och allmän vänster...”. Mönstret liknar de artiklar som ovan analyserats där motparten omtalas i negativa ordalag. Skribenten konstruerar här en koalition – fackföreningar, miljöaktivister och allmän vänster – som kan ifrågasättas. Grupperna var visserligen i Seattle men kan man säga att dessa ingick i en koalition och därmed antyda att de samarbetade på något sätt? Ytterligare en reflektion är att motparten som artikelförfattaren konstruerar är vag. Vad är *allmän vänster*? Varför väljer man att vara svävande på målet? Min tolkning är att skälet till detta är att skribenten vill tillskriva de kritiska grupper som var i Seattle negativa attribut. Strategin tycks därmed vara att undergräva förtroendet för grupperna och på så vis vinna gehör för den egna argumenteringen.

Vidare ställs liberaliseringen av handeln mot protektionismen: ”...om viljan att liberalisera handeln vore åtminstone aningen starkare än lusten att bevara protektionismen...”. Skribenten ställer här *viljan* mot *lusten* och antyder att protektionism är det enda alternativet till liberalisering. Artikelförfattaren använder sig av olika språknyanser för att lyfta fram sin argumentering; liberalisering (friare handel) bär med sig positiva konnotationer medan protektionism bär negativa signaler. I mitten av samma stycke återkommer argumenten för *nyttan* med en friare handel och färre handelshinder: ”...intressena av att bevara handelshinder var för starka. EU ville inte ge omvärldens livsmedelsproduktion tillträde till EU-marknaden, *trots att omvärldens bönder och EU:s konsumenter skulle tjäna på detta.*” (min kursivering). Antagandet skribenten tar sin utgångspunkt från är, som i tidigare artiklar, teorin om specialisering och arbetsdelning samt nyttan med en sådan fördelning. Skribenten utgår tydligt från att en ’rationell’ indelning av arbetsuppgifter skulle leda till att alla ’tjänade’ på detta. Resonemanget känns igen från artikeln som skrevs 991203 (se ovan) om att frihandel inte är något nollsummespel: ”...all erfarenhet visar att alla parter vinner i längden.”. En invändning kan göras. När skribenten använder sig av ordet ’tjäna’ avses troligen en ökad tillgång till monetära medel, alltså pengar, för ’omvärldens bönder’ och ’EU:s konsumenter’. Genom att reducera nytta och vinst, för de inblandade parterna, till monetära medel bortses från komplexiteten i frågan, till exempel att en internationell arbetsdelning troligen innebär en ökad mängd av transporter.

5.5 En journalist för alla tider (DN, 991214)

Den sista artikeln av intresse för mig i detta arbete är Nils-Eric Sandbergs 'Hörna' på ledarsidan med titeln "En journalist för alla tider". Artikeln tar sin utgångspunkt i boken *Det man ser och det man inte ser* (Bastiat, 1999) som nyligen hade getts ut av Timbros⁵ förlag. Sandberg använder sig av boken för att argumentera mot, samt konstruera en bild av, de grupper som i Seattle kritiserat WTO och försöken att få igång en ny förhandlingsrunda. Han skriver: "De horder som markerade sitt intresse för frihandelns ekonomi genom att slå sönder fönster och vandalisera butiker i Seattle /.../ hade inte lärt något av Frédéric Bastiat." Sandberg fortsätter⁶: "De svenska exkommunister och vänstersocialister som i sin desperation /.../ funnit ett nytt hatobjekt i WTO och frihandeln /.../ har nog heller inte läst en rad av Bastiat." Artikelförfattaren använder sig av formuleringar som har en negativ klang, exempelvis 'horder', 'allsköns okunniga vänstergupper' och försöker beskriva de protesterande i Seattle som en homogen grupp. Därmed strävar Sandberg efter att marginalisera protesterna, samt grupperingarna bakom dessa. Strategin känns igen från artiklarna ovan. Skillnaden är markant i ordval när Sandberg omnämner personerna som arbetat med översättning och förord till den svenska utgåvan av boken; till exempel används ord som 'ömsint', 'elegant' och 'pedagogiskt'. Detta kan ställas mot beskrivningen av meningsmotståndare vilka omtalas som 'okunniga' och 'horder'.

Sandberg återkommer vid fyra tillfällen i artikeln till begreppet välstånd. I samtliga fall anknyts resonemangen om välstånd till idéerna om arbetsdelning och specialisering, alltså ett mönster som känns igen från ovan: "...hur ekonomier skapar välstånd. /.../ Han [Bastiat] insåg fördelarna med den arbetsdelning som Adam Smith beskrev: om olika personer har olika talanger kan samhället bli rikare om envar gör det han/hon är bäst på."; "...den specialisering internationellt som handeln genererar ökar välståndet."; "...specialiseringen ökar välståndet för alla och /.../ tillväxt och handel [är] inte ett nollsummespel.". Sandbergs driver sin huvudpoäng, med hjälp av Bastiats argument, att samhällets välstånd är beroende av en arbetsdelning och specialisering som åstadkoms genom en mer liberaliserad handel. Även om skribenten inte explicit använder sig av begreppet 'nytta' framkommer ändå innebörden av begreppet i ett citat som i sig är en parafra på Adam Smith (jmf Smith, 1937, s. 14): "Bagaren skall baka och snickaren ska spika bord medan slaktaren ska leverera biff. Denna princip om specialisering är grunden för frihandel. Varje nation bör utnyttja sina fördelar; slutsumman blir ett plus för alla.". Bakom detta citat ligger en syn på samhälle och nytta som känns igen från resonemanget om 'den osynliga handen'; om alla gör det den är bäst på maximeras nyttan. Jag vill därmed hävda att Sandberg definierar den flytande signifikanten utifrån nyttan

⁵ Timbro brukar benämna sig själva som 'näringslivets tankesmedja' och med uppgift att stödja förnyelsen av Sverige, se t ex www.timbro.se. Kritikerna beskriver Timbro snarare som ett av nyliberalismens starkaste fästen i Sverige, se t ex Mallik, 1999.

⁶ Notera här likheten i sättet att uttrycka sig med formuleringarna i artikeln "Vänstern vann och de fattiga förlorade", (DN, 991206).

med arbetsdelning och specialisering. Handeln liberaliseras och ekonomin globaliseras genom denna ordning som skribenten menar förhöjer välståndet för alla.

5.6 Schematisk sammanfattning

Nedan i tabell 5.1 har jag i schematisk form samlat de värderingar och normer som framkommit ur analysen, hur den flytande signifikanten definierats i texten samt hur motparten har konstruerats och beskrivits i ledarartiklarna med avseende på värderingar och egenskaper. I kapitlet nedan förs en diskussion kring resultatet från analysen och dess betydelse för klarläggandet av innehållet i DN:s diskurs.

Tabell 5.1: Värderingar, signifikant och motpartens värderingar och egenskaper som framkommit i analysen.

	Värderingar/ normer	Betydelse av flytande signifikant	Motpartens värderingar & egenskaper
991101	- friare handel är positivt, fri konkurrens - <i>nytta</i> ; ju färre handels-hinder, desto bättre - <i>äganderätt</i> ; handelshinder förminskar individers / företags frihet	- ekonomisk globalisering genom att riva handels-hinder	- hotande påtryckargrupper - protektionism
991129	- högre <i>nytta</i> med en liberaliserad handel - utilitaristisk nytta; samhället som helhet går före individen	- ekonomisk globalisering, utesluter andra definitioner av begreppet genom konstruktionen av motparten (se Motpartens värderingar & egenskaper)	- okunniga - anti- (-kapitalism, -globalisering)
991203	- <i>nytta</i> ; i betydelsen av ökad ekonomisk tillväxt och därmed höjd välfärd	- ekonomisk globalisering genom handel som uttryck för specialisering och arbetsdelning; alla vinner i längden	- ”fiender” till ekonomisk tillväxt och välfärd - koalition
991206	- <i>nytta</i> ; omvärldens bönder, EU:s konsumenter och utländer ’tjänar’ på en liberaliserad handel	- ekonomisk globalisering genom liberalisering av handel (färre handelshinder)	- bisarr koalition - vänster / kommunister - protektionism
991214	- <i>nytta</i> ; välståndet ökar för alla om var och en gör det den är bäst på	- ekonomisk globalisering genom specialisering och arbetsdelning	- horder av exkommunister, vänstersocialister - okunniga

6 DAGENS NYHETERS DISKURS

Först av allt vill jag återknyta något till det som ovan sagts om diskurs och diskursens konstituerande inverkan på det som tidigare benämnts 'den sociala verkligheten'. Diskurs har beskrivits som "...ett bestämt sätt att tala om och förstå världen..." (Winter Jørgensen & Phillips, 2000, s. 7) och att hur denna beskrivning görs även har en påverkan på omgivande sociala strukturer. DN:s ledarskribenters sätt att tala om, förstå och beskriva världen har därmed ett inflytande på även hur samhället som helhet konstruerar sin förståelse av världen. Det kan finnas skäl att påpeka att det inte lättvindigt låter sig undersökas i vilken mån denna påverkan har betydelse för den gemensamma konstruktionen av världen. Detta ligger dessutom bortom mitt fokus men min poäng här är att det, i större eller mindre utsträckning, har en betydelse för konstruktionen av den sociala verkligheten. Det skulle också kunna uttryckas som att DN är en aktör – bland många – som förmedlar en viss världsbild i syfte att påverka samhällsopinionen. DN är visserligen en av aktörerna på samhällsarenan men i egenskap av rikstäckande tidning kan en måhända vågad gissning vara att den har en viktig roll i samhällsdebatten.

Vilken är, samt vilket innehåll har, då den diskurs som DN förmedlar i de artiklar som analyserats? För att kunna besvara den frågan har jag, som ovan nämnts, använt mig av fyra frågor som presenterats under kapitel 4. Jag kommer nedan att summera resultaten som presenterats i tabell 5.1 och diskutera dessa utifrån frågorna för att därefter söka att besvara den ursprungliga frågan om diskursens innehåll och karaktär. Frågorna, eller frågeområdena, är *värderingar och normer*, *betydelse åt signifikanten*, *motpartens egenskaper* samt *återkommande teman* (se kap. 4.1). Den sista frågan eller området kommer att behandlas under de tre andra områdena var för sig.

Vad gäller det första frågeområdet – värderingar och normer – visar det sig i kapitlet ovan att vissa mönster är tydliga och dessa har en avgörande inverkan på den bild av världen DN:s ledarsida uttrycker vad gäller frihandel och globalisering. För det första är det tydligt att normen *nytta* förekommer och således är ett återkommande tema i samtliga artiklar om än i något olika betydelser. Den mest framträdande av dessa betydelser är nyttan med en liberaliserad handel, vilket per definition innebär minskade handelshinder. Ledarskribenterna framställer en liberaliserad handel som något positivt och eftersträvansvärt, till exempel genom argumenten om att alla tjänar på frihandel; frihandel är inget nollsummespel; välbefindandet ökar o s v. Med hjälp av denna argumentering förmedlas en viss bild av sammanhangen i världen och hur samhället ska organiseras för att realisera normen nytta som DN avser. Det är uppenbart att ledarskribenterna avser att skapa en positivt laddad bild av en värld där handeln mellan länder är obegränsad och fri från hinder. I åtminstone en av artiklarna (991101, Friare handel – trots allt) kommer även normen äganderätt fram genom argumentet att hinder förminskar individens rätt och således är illegitima. Därmed vill jag påstå att ett normativt synsätt framträder utifrån de modeller som Collste (1999) bidragit med och som

tidigare redogjorts för. Normerna nytta och äganderätt är centrala i den argumentation som finns i ledarartiklarna medan de två övriga, rättvisa och demokrati, inte berörs.

Den betydelse artiklarna ger åt den flytande signifikanten globalisering, alltså det andra frågeområdet, är även den tydlig och av återkommande karaktär i samtliga artiklar. Den form av globalisering som avses är den ekonomiska globaliseringen och det är denna form av betydelse som DN vill fixera. Denna fixering av betydelsen görs dels genom att bara beröra denna form, dels genom hur konstruktionen av motparten utförs. I beskrivningen av signifikanten definieras globaliseringen utifrån minskade handelshinder, nytta för samhället och handel som uttryck för specialisering och arbetsdelning. Alla dessa definitioner bär tydliga spår av neoklassisk ekonomisk teori. Först den tydliga och uttalade inriktningen på nyttobegreppet som är en av de centrala teserna i neoklassisk ekonomi, sedan antagandet om att hela samhället i längden vinner på handelsliberaliseringar. Detta antagande bygger på idén om att samhällets välstånd ökar om specialisering och arbetsdelning sker som i sig är huvudinnehållet i den neoklassiska frihandelsdoktrinen. Ledarskribenterna utgår således från en ekonomisk förklaringsmodell av samhället och att definitionen av signifikanten då får en ekonomisk karaktär eller form är inte särdeles märkligt.

Som ovan skrivits söker artikelförfattarna även fixera betydelsen av signifikanten genom sättet på vilket de konstruerar motparten och dess egenskaper. Därmed är jag framme vid den tredje och sista frågan men 'egenskapskonstruktionen' berör även det andra frågeområdet. När DN:s ledarskribenter konstruerar sin motpart genom att tillskriva denna en mängd negativt laddade attribut och egenskaper eftersträvas något – nämligen att undergräva förtroendet för grupper med andra åsikter och definitioner av globaliseringsbegreppet. Denna negativa konstruktion av motparten är kanske det tydligaste återkommande temat av alla då det går igen i samtliga artiklar. Genom att konstruera motparten dels som en homogen grupp, eller 'koalition' som DN skriver, dels som att denna grupp bär på en mängd egenskaper med negativa konnotationer ökar chansen att dessa andra åsikter och definitioner inte vinner något gehör bland läsarna. En risk finns dock med en dylik retorisk strategi – nämligen att den som skriver går över en gräns där läsaren istället genomskådar strategin och sympatierna istället vänds mot skribentens argument.

Några av de mest intressanta och anmärkningsvärda egenskaperna som motparten anses besitta är att de beskrivs som okunniga samt fientliga till ekonomisk tillväxt och välfärd. Den utgångspunkt som skribenterna tar i neoklassisk ekonomisk teori ger, som ovan berörts, en ekonomisk förklaringsmodell av samhället. Denna ekonomiska teori må vara väl lämpad för att analysera exempelvis marknader av olika slag men det finns en tendens till att detta ekonomiska synsätt utövas på ett vad jag vill kalla imperialistiskt sätt⁷. Med detta menar jag att synsättet används för att förklara andra samband i samhället utöver rent ekonomiska samband. När ledarskribenterna har denna neoklassisk-ekonomiska grundval för argumenteringen

---

⁷ För liknande tolkningar och ett vidare resonemang se t ex Brytting, 1998; Machan, 1995; Peterson, 1999.

menar jag att de därigenom har dessa imperialistiska anspråk. Med detta följer således även en form av uteslutningsmekanism där andra – alltså motpartens – synsätt kan beskrivas som okunniga, fientliga till tillväxt och välfärd o s v.

I det ovan beskrivna ligger även kärnan till vad jag vill mena är innehållet i den diskurs som finns representerad på DN:s ledarsida. Ledarskribenterna använder sig av denna neoklassisk-ekonomiska utgångspunkt för att tala om och förstå världen, alltså en diskurs enligt den definition jag valt. Genom sättet att beskriva och tala om just detta utsnitt av världen utesluts andra möjliga tolkningar och beskrivningar av världen som okunniga eller till och med befängda. Däremot är de idéer som presenteras av DN fullt logiska inom den *neoklassiska frihandelsdiskurs* som jag vill benämna denna diskurs. Genom de normer och värderingar – *nytta* men även i någon mån *äganderätt* – som lyfts fram, genom sättet som på vilket man söker fixera den flytande signifikanten – *ekonomisk globalisering* – och slutligen genom det sätt som motparten konstrueras – *en okunnig koalition som är mot tillväxt och välfärd* – skapas en sammanhållen bild och beskrivning av världen som kan sammanfattas i denna neoklassiska frihandelsdiskurs.

7 SLUTORD SAMT TANKAR INFÖR FRAMTIDEN

I min uppsats har jag använt mig av en diskursanalys som måste erkännas vara en smula trubbig och i någon mening även oklar i sin innebörd. Resultatet av detta än så länge trubbiga verktyg innebär, samt har inneburit, problem med att formulera relevanta problem; att föra en stringent analys samt att dra några långtgående slutsatser utifrån det insamlade materialet. Naturligtvis kan det här, som ett första påpekande, poängteras att det insamlade materialet var tämligen begränsat och därmed kringkärs även möjligheterna till omfattande slutsatser. Nedan ska jag beröra några tankar som inducerats av arbetet och vilka konsekvenser dessa tankar kan få inför fortsatta studier.

Redan under inledningskapitlet nämndes det omfattande utrymme och den uppmärksamhet som ägnats frihandels- och globaliseringsdiskussionen under senare år. Mitt arbete är ännu ett bidrag till den diskussionen. Det faktum att konsekvenserna av en utvidgad ekonomisk globalisering med stor sannolikhet kan komma att beröra oss alla ger anledning till en kritisk diskussion kring begreppen. Detta har – naturligtvis – framgått av föreliggande text. Frågan blir dock hur denna kritiska diskussion ska föras och med vilka metoder. Jag ser att det finns, åtminstone, två utgångspunkter för fortsättningen. För det första finner jag det motiverat att föra ett sådant samtal inom min akademiska verksamhet genom att granska och analysera de argument och påståenden som torgförs. Det är också det jag gjort ett första försök till i denna uppsats. För det andra, att undersöka och utreda vem eller vilka som står bakom vilka argument. Detta är något som kan och bör tas med in i en fortsatt forskningsverksamhet. Följande frågor kan vara en startpunkt för fortsatt begrundan: Vilka aktörer framträder i diskussionen? Finns det kopplingar mellan olika aktörer och i så fall vilka? Kan ett maktperspektiv anläggas i fråga om vem eller vilka som 'tillåts' delta i debatten? I så fall, vem utövar makt och finns det förskjutningar av makten mellan olika aktörer? Bland dessa frågor finns säkerligen en mängd stickspår och underteman som tål att tänka på mera noggrant innan ett slutgiltigt beslut tas i fråga om inriktning på ett större projekt.

Det har naturligtvis uppkommit en mängd andra tankar och frågor under arbetets gång, till och med *för* många kan det kännas som! När det börjar nystas kring ett begrepp som globalisering finns en tendens att komma till många olika frågeställningar vilka skulle kunna tänkas beröra flera olika vetenskapsdiscipliner som till exempel sociologi, statsvetenskap och nationalekonomi. Exempel på problemställningar som är relaterade till globaliseringsbegreppet kan bland annat vara: demokrati och nationernas roll/funktion i en 'gränslös' värld; handelsliberaliseringens konsekvenser för inkomstfördelningen i och mellan länder; miljökonsekvenserna av ökande transporter som följd av en mer internationellt integrerad ekonomi; nationell och internationell handelspolitisk utveckling; jordbruk och jordbrukspolitik o s v, o s v. Listan skulle utan större ansträngning kunna göras betydligt längre men huvudpoängen jag vill göra här är att området är oerhört komplext med mängder av förgreningar till vitt skilda teman. Därför är det väsentligt att inför ett fortsatt arbete avgränsa ämnet och tydligt definiera uppgiften och frågeställningarna som ska undersökas. Beroende av vilken infallsvinkel som väljs

kommer detta få konsekvenser för vilken litteratur och vilka empiriska studier som kan bli aktuella i ett fortsatt forskningsprojekt.

Jag tror dock att begreppen diskurs och diskursanalys kan vara fruktbara inför framtiden även om min förståelse och mitt användande av dem skulle tjäna på en ytterligare fördjupning. Därför finner jag ett behov att fokusera, klargöra, samt öka min egen kunskap kring diskursbegreppet och hur detta kan användas i relation till mitt område i ett analyserande syfte. En djupare kunskap inom området skulle med sannolikhet kunna bidra och leda till en möjlighet att koppla samman en metod för diskursanalys med en analys av ingående aktörer i globaliseringsdebatten. Vad en sådan analys skulle kunna utmynna i återstår dock att se. Detta får framtiden och framtida studier utvisa.

KÄLLOR

- Bastiat, F, 1999, *Det man ser och det man inte ser*, Timbro, Stockholm
- Beck, U, 1998, *Vad innebär globaliseringen? – Missuppfattningar och möjliga politiska svar*, Daidalos, Göteborg
- Berger, P L, & Luckmann, T, 1979, *Kunskapssociologi : hur individen uppfattar och formar sin sociala verklighet*, Wahlström & Widstrand, Stockholm (sv. översättning av *The social construction of reality : a treatise in the sociology of knowledge*)
- Berger, P L, & Luckmann, T, 1991 (1966), *The social construction of reality : a treatise in the sociology of knowledge*, Penguin, London
- Brytting, T, 1998, ”Etiska antaganden i marknadsekonomisk teori”, i Grenholm, C-H, & Helgesson, G, (red.), 1998, *Etik och ekonomi*, Studies in Ethics and Economics 1, Uppsala universitet, Uppsala
- Burr, V, 1995, *An Introduction to Social Constructionism*, Routledge, London
- Collste, G, 1999, ”Den globala ekonomins etik”, i Grenholm, C-H, & Helgesson, G, (red.), 1999, *Värderingar i ekonomisk teori och forskning*, Studies in Ethics and Economics 5, Uppsala universitet, Uppsala
- Dahl, R, 1985, *A Preface to Economic Democracy*, Polity Press, Cambridge.
- Dasgupta, A K, 1988, *Growth, Development and Welfare - An Essay on Levels of Living*, Basil Blackwell Ltd, Oxford
- Eberhardson, M, & MacDermott, J, 1999, *Ekonomisk tillväxt och hållbar utveckling – Varför når ekonomer olika slutsatser?*, Institutionen för ekonomi och informatik, Mälardalens högskola, Västerås
- Fairclough, N, 1992, *Discourse and Social Change*, Polity Press, Cambridge
- Fairclough, N, & Wodak, R, 1997, ”Critical Discourse Analysis”, i van Dijk, T A (red.), *Discourses as Social Interaction*, Sage, London
- Gilje, N, & Grimen, H, 1995, *Samhällsvetenskapernas förutsättningar*, Daidalos, Göteborg

- Gustafsson, B, 1998, "Etik och ekonomi – Reflektioner kring ett forskningsprojekt", i Grenholm, C-H, & Helgesson, G, (red.), 1998, *Etik och ekonomi*, Studies in Ethics and Economics 1, Uppsala universitet, Uppsala
- Hirst, P, & Thompson, G, 1996, *Globalization in Question*, Polity Press, Cambridge
- Kapstein, E, 1998, "Trade liberalization and the politics of trade adjustment assistance", *International Labour Review*, 137(4), s. 501-518
- Kukathas, C, & Pettit, P, 1992, *Rawls – en introduktion*, Diadalos, Göteborg
- Likar, L, 1993, "Trade and the transformation of Latin America", *The OECD Observer*, No. 183
- Laclau, E, 1990, *New Reflections on the Revolution of Our Time*, Verso, London
- Laclau, E, 1993, "Power and Representation", i Poster, M (red.), *Theory and Contemporary Culture*, Columbia University Press, New York
- Machan, T R, 1995, "Reason in economics versus ethics", *International Journal of Social Economics*, 22(7), s. 19-37
- Mallik, I, 1999, "Segrarna!", *ETC*, No 5
- Martin, H P, & Schumann, H, 1997, *The Global Trap*, Zed Books, London
- Maxwell, J A, 1998, "Designing a Qualitative Study", i Bickman, L, Rog, D J, (red.), *Handbook of Applied Social Research Methods*, SAGE Publications, London
- Myrdal, G, 1978, "Institutional economics", *Journal of Economic Issues*, 12(4) s. 771-783
- Månson, P, 1995, "Moderna samhällsteorier", i Månson, P, (red.), *Moderna samhällsteorier – Traditioner, riktningar, teoretiker*, Rabén Prisma, Stockholm
- Nozick, R, 1974, *Anarchy, State and Utopia*, Basil Blackwell, Oxford
- Peterson, O, 1999, *Samhällskonsten*, SNS Förlag, Stockholm
- Pålsson Syll, L, 1998, *De ekonomiska teoriernas historia*, Studentlitteratur, Lund
- Rawls, J, 1971, *A Theory of Justice*, Oxford University Press, London

Richards, A, 1993, "Korea, Taiwan and Thailand: trade liberalisation and economic growth", *The OECD Observer*, No. 184

Sen, A, 1995 (1987), *Etik och ekonomi*, SNS Förlag, Stockholm

Sheehan, M O, 2001, "Making better transportation choices", i Brown, L, et al, i *State of the World 2001*, Earthscan, London

Smith, A, 1937 (1776), *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, Modern Library Edition, New York

UNCTAD, 1999, *Trade and Development Report 1999*, United Nations, New York

Winter Jørgensen, M, & Phillips, L, 2000, *Diskursanalys som teori och metod*, Studentlitteratur, Lund

Artiklar ur DN:

991101, "Friare handel – trots allt", osignerad ledarartikel

991129, "Ordningsfråga, herr ordförande!", osignerad ledarartikel

991203, "Slaget om frihandeln", osignerad ledarartikel

991206, "Vänstern vann och de fattiga förlorade", osignerad ledarartikel

991214, "En journalist för alla tider", Sandberg, Nils-Eric

001001, "Kd-ledaren ohederlig", KG Hammar, DN Debatt

DN 991101, osignerad ledarartikel

Friare handel – trots allt

Fientligheterna i det franska-brittiska biffkriget trappas ned, men det betyder inte att allt blir lugnt på de handelspolitiska fronterna. Inför världshandelsmötet i Seattle i slutet av månaden är utsikterna inte de bästa: där finns många bromsklossar mot en fortsatt liberalisering.

Ska det gå att avveckla det andra europeiska biffkriget den här veckan? Förutsättningarna finns. I fredags förklarade EU:s expertkommitté under ledning av en fransk (!) professor att det brittiska kött som exporteras är ofarligt.

Den franska regeringen har därmed inga sakliga skäl att hindra importen av brittisk biff. Ändå har kommentarerna från Parisregeringen varit lätt mumlande: några omedelbart höjda gränsbommar är det inte fråga om. Också i Tyskland, som inte heller rättade sig efter EU-beslutet från i somras om att det brittiska köttet var okej, ljuder klarsignal. Maten är ett hyperkänsligt område för dagens politiker, det tycks vara svårare att ge upp suveräniteten över maten än över de militära stridskrafterna.

En rimlig gissning är dock att biffbråket snart biläggs med hjälp av EU-kommissionen. Den vill ge EU en pådrivande roll i arbetet med att riva handelshinder. Och inom kort är det dags för EU att uppträda i den rollen på den handelspolitiska världsscenen.

Om fyra veckor hålls ett förmöte i Seattle på USA:s västkust för att dra upp riktlinjerna för en ny så kallad runda. "Seattlerundan" är tänkt att omfatta hela det handelspolitiska fältet och leda till att ytterligare handelshinder rivs och att stabilare regler införs för att underlätta handeln. Förhandlingarna sker inom världshandelsorganisationen, WTO. Där är de stora aktörerna USA, EU och Japan. Kina är ännu inte medlem, inte heller Ryssland och andra f d kommuniststater. De flesta u-länderna finns emellertid med.

Arbetet med att befria världshandeln hör till de mest framgångsrika inom internationellt samarbete. På ett halvsekel har handelsvolymen vuxit sju ton gånger, medan produktionen ökat sex gånger. Handel är välståndsskapande: den gör det möjligt för konsumenten att välja bra produkter till bästa pris oberoende av producent. Konsumenter är i allmänhet väljare, frihandel borde alltså vara röstvinnande.

Så är det emellertid inte i praktiken. Få saker gör människor så ängsliga som fri konkurrens, och få saker är så lätta att utmåla som undermåliga och farliga som importerade varor, särskilt sådana som väljarna ska stoppa i sina magar. Och – inte minst viktigt – få påtryckningsgrupper är så framgångsrika som de som kan hota med förlorade arbetstillfällen. Det är alltså rätt otacksamt att verka för frihandel – det är ofta att ställa långsiktiga och allmänna vinster mot begränsade och näraliggande förluster.

Den breda runda som är tänkt att få sin start i Seattle ska vara så bred just för att alla ska kunna komma ur den med någon vinst. Därför ska allt upp på bordet: jordbruksprodukter, tjänster, investeringar, tullar på industrivaror. Därför ska också alla sorters hinder kunna diskuteras: arbetsvillkor, hälso- och miljökrav, dumpning, korrupktion.

Om det inte är några svårigheter att identifiera ämnena så är det desto osäkrare att spå om förhandlingsviljan. Visserligen håller världen på att rätt snabbt komma över Asienkrisen och det utan att protektionismen fått breda ut sig på den grunden. Handelsfrågorna är däremot en del i dragkampen mellan USA:s president och kongress. Dels tar republikanerna varje möjlighet att kringskära Vita Husets handlingskraft, dels känner många kongressmän sina väljares tryck: skydda amerikanska jobb. Bill Clinton fick därför inte den fullmakt att göra upp över hela linjen som behövs för att USA ska kunna förhandla med kraft.

Det är alltså inte bara EU som har det rörligt på hemmaplan och därför har svårt att uppträda med full pondus. Också den tredje parten Japan hämmas av problemen hemma. Den japanska ekonomin har förlorat sin spänst, en allmän försiktighet håller tillbaka. I det läget är det föga sannolikt att en japansk regering ska orka med att minska det starka skyddet för det inhemska jordbruket. Och utan lättnader för jordbruksprodukter och textilvaror är inte u-länderna intresserade.

Så där går det att fortsätta uppräknningen av svårigheter inför Seattle. Ett tröstande perspektiv är då det gångna halvseklats resultat. Det vittnar om att skickligt förhandlingsarbete trots allt kan övervinna politisk tröghet.

DN 991129, osignerad ledarartikel

Ordningsfråga, herr ordförande!

I morgon börjar Världshandelsorganisationen, WTO, ett möte i Seattle, USA, för att bestämma om en ny, stor förhandlingsrunda i syfte att minska handelshinder. Motsättningarna i och utanför förhandlingslokalerna är stora.

I morgon öppnar Världshandelsorganisationen, WTO, ett fyradagarsmöte i Seattle på den av IT-ekonomin upphettade amerikanska västkusten.

Prominent deltagare är USA:s president Bill Clinton. Men han är rätt ensam i sin klass, närmast under honom kommer ett antal handelsministrar samt EU-kommissionären Pascal Lamy. De biträds förstås inne i förhandlingsrummen av horder av handelsexpertter och förhandlingsrävar.

Till Seattle beger sig också några tusen företrädare för frivilligorganisationer och påtryckargrupper av alla slag, de flesta med prefixet "anti". Lägg därtill ett ordentligt pressuppbåd och vi lär få bevittna åtskillig dramatik.

Vad gäller då saken? Ja, närmast är det något så banalt som en dagordning.

WTO-mötet ska söka komma överens om nya förhandlingar. Helst ska det bli en ny stor "runda" som leder till lättnader för handelsutbytet i världen. Den ska omfatta allt – från industritullar, som nästan inte finns längre, över jordbruksprodukter, tjänster, miljö- och hälsoregler till skydd för investeringar och arbetskraft. En så bred uppläggning ger stora möjligheter för samtliga deltagare att få upp "sina" frågor på bordet.

En stor runda öppnar för ge och ta-förhandlingar på ett helt annat sätt än till exempel en dagordning med bara en eller två punkter. Erfarenheten av ett halvsekels handelsförhandlingar visar också att den stora dagordningen må vara trög att manövrera men att den väl går att föra i mål. Trögheten och tidsutdräkten – den förra rundan tog sju år – kommer av kravet på enighet, alla WTO:s för närvarande 135 medlemmar måste skriva på.

Till Seattle kommer EU med en önskan om den "stora rundan". USA har en administration som är frihandelsvänlig men som har svårt att få kongressens stöd. Amerikanerna vill ha tillträde till marknader för sina jordbruksprodukter; redan på punkt ett krockar de därför med EU och Japan som har världens mest subventionerade jordbruk.

Därtill kommer en stor grupp u-länder som är besvikna på utfallet av den förra "rundan". Men man har en gång kommit överens om att förhandla vidare om jordbruket och tjänstehandeln. En hygglig gissning är därför att sådana förhandlingar kommer i gång och att man sätter upp en punkt Övriga frågor, där man senare tar itu med dagordningens fortsättning.

Men det kan också gå alldeles överstyr, så att deltagarna reser från Seattle utan någon dagordning alls. Varningarna är många för ett sådant fiasko. Så skrev till exempel Peter Sutherland, tills nyligen WTO-chef, i Financial Times i fredags en artikel med temat "Tänk efter innan ni dödar WTO. Motståndarna till handelssystemet är okunniga om dess funktioner. Världen har mycket att förlora."

Okunnigheten ser alltså Peter Sutherland som en risk. WTO och dess föregångare Gatt är en samling regler, som regeringar förhandlat om och kommit överens om att iaktta. Reglerna syftar till att handelsutbytet i världen ska vara så fritt och säkert som möjligt. Ytterst bygger de på övertygelsen om att välståndet ökar om alla gör vad de är bäst på. Det fria handelsutbytet har också gjort oss rika, inte minst vi i Sverige har mycket att tacka Gatt för. Men fördelarna är så givna att vi inte tänker på dem.

Nackdelarna däremot uppträder synliga för våra ögon: när svensk textil- och varvsindustri läggs ned därför att människor i andra länder gör kläder och båtar billigare.

Eller när Ericsson flyttar tillverkning från Norrköping till Skottland av samma skäl. För dem som då står utan arbete är det svårt att se de stora fördelar som en fri handel och utbyte av tjänster faktiskt ger samhället.

Till önskan att bevara jobb och levnadsformer har lagts en dos miljöaktivism och ett par doser antikapitalism och konspirationstänkande. Produkten är den antiglobaliseringsrörelse som nu agerar i Seattle. Den slår förvisso an strängar hos väljarna och hos politiker vars instinkter får dem att hellre se marginalgrupperna i nästa val än de större vinsterna för folkhushållen på sikt.

Mot den bakgrunden är det nog bra att toppolitikerna inte reser till Seattle utan att där främst samlas handelspolitiker. De bör rimligen vara sitt område så hängivna att de vill fortsätta världshandels liberalisering.

DN 991203, osignerad ledarartikel

Slaget om frihandeln

Idén om handel är inte ny. Redan Predikaren skriver (11:1): "Sänd ditt bröd över vattnet, ty i tidens längd får du det tillbaka." De som demonstrerar mot WTO i Seattle har inte ens läst sin bibel.

Det är en underlig koalition som samlats på gatorna i Seattle. Anarkister, miljögrupper och u-landsvänner protesterar tillsammans med amerikanska fackföreningar som vill hindra u-länderna från att konkurrera, och därmed utgör deras allvarligaste fiender. Den gemensamma nämnaren för alla grupper är oviljan mot frihandel.

Antag att de har rätt, och att handelns nackdelar uppväger fördelarna. Då måste handel och ekonomisk tillväxt förändras i motsatta riktningar: ökad handel måste leda till sänkta realinkomster, och omvänt.

En titt i statistiken visar dock på ett nära samband mellan handel och BNP. När handeln minskar går tillväxten, inkomsterna och sysselsättningen ned. Under efterkrigstiden har expansionen av världshandeln varit dubbelt så snabb som tillväxten.

För Sveriges del: de hundra åren 1885-1985 ökade BNP i fasta priser 23 gånger. Exporten ökade 52 gånger. En sådan sekellång stabil korrelation kan inte vara en statistisk tillfällighet.

Handel är helt enkelt uttryck för specialisering. Om det finns skillnader i produktivitet och kompetens mellan olika länder, och då varje land koncentrerar sina resurser där de gör bästa nyttan, blir den samlade produktionen större, och bättre, än om varje land försökte göra allting. Utan denna specialiseringseffekt hade levnadsstandarden inte höjts sedan de flesta länder lämnade självhushållet.

Små länder har i regel större utrikeshandel, som andel av BNP, än stora ekonomier. Detta är en logisk följd av specialiseringen. Ju mindre en ekonomi är, desto färre branscher och produkter kan den specialisera sig på. En stor utrikeshandel beskrivs ofta som ett allvarligt beroende av utlandets marknader. Man kan lika gärna kasta om perspektivet: ett litet land som har stor export av såg investeringsvaror har friheten att välja konsumtionsvaror från hela världsmarknaden, och är inte beroende av egen tillverkning.

Nackdelen med handel är att den förutsätter konkurrens och därmed kräver kontinuerlig anpassning till villkoren i en dynamisk världsekonomi. Anpassning innebär förändring, och förändring innebär besvär och kostnader.

Finns då något alternativ? Knappast. Med dagens informationsteknik sprids ny teknologi snabbt; inget land kan avskärma sig effektivt från denna förändring utan att snabbt falla i tillväxttakt. Och den lägsta levnadsstandarden finns vanligen i de mest isolerade länderna.

WTO, World Trade Organization, bildades för snart fem år sedan som efterträdare till Gatt (General Agreement on Tariffs and Trade). Skillnaden ligger i att WTO i större utsträckning försöker arbeta med bindande avtal.

Ett starkt WTO blir en tillgång främst för de små länderna; det är de som har mest att vinna på avtal och regler. De riktigt stora klarar sig alltid.

En del av protestanterna i Seattle säger sig ömma för tredje världen. Vad u-länderna bäst behöver är frihandel för de branscher där de har komparativa fördelar, främst jordbruk och textil. Men det är just de produkterna som industriländerna utestänger med tullar, importregleringar och subventioner. Enligt en OECD-studie spenderar de drygt 360 miljarder dollar enbart på att skydda sitt jordbruk. Värsta syndarna är givetvis EU och USA.

De fattigare länderna kan inte vart för sig förhandla fram tullfri export för sina jordbruksprodukter. Det är just de som bäst behöver ett starkt WTO som med bindande regler och sanktioner liberaliserar handeln. Hittills har det gått sakta. EU vill behålla sitt jordbruksstöd. 1995 genomdrev WTO ett program, ATC, för avveckling av industriländernas textilkvoter. Efter fyra år har EU slopat 14 av sina 219 kvoter, USA 2 av sina 750. Det tyder inte på att WTO har för mycket att säga till om.

Det är lätt att argumentera för internationella regler mot barnarbete etc. Frågan är bara om just WTO i någon större utsträckning ska fungera som internationell ordningsmakt utanför handelns område. Risken finns då att en rad länder, särskilt i industrivärlden, försöker bygga in protektionism i lika regleringar om arbetsrätt, miljö etc. Mer sofistikerade arbetslöshetsförsäkringar är ett mer konstruktivt sätt att mildra frihandelns påfrestningar.

Ty frihandeln är inget nollsummespel; all erfarenhet visar att alla parter vinner i längden.

DN 991206, osignerad ledarartikel

Vänstern vann och de fattiga förlorade

WTO-mötet i Seattle slutade i vad som syns vara ett fiasko. Delegationerna kunde bli överens bara om att de inte blev överens nog om att fatta några beslut.

En första förklaring kan vara att mötet inte var tillräckligt förberett. Den nye generalsekreteraren i WTO Mike Moore hade inte lagt ned nog av tid och kraft att sy ihop grundläggande överenskommelser om exempelvis jordbrukspolitik och tjänstehandel.

Men om viljan att liberalisera handeln vore åtminstone aningen starkare än lusten att bevara protektionism skulle WTO-mötet ha utlöst en ny förhandlingsrunda. Grundförklaringen till att allt fallerade ligger i att de kortsiktiga politiska intressena av att bevara handelshinder var för starka. EU ville inte ge omvärldens livsmedelsproduktion tillträde till EU-marknaden, trots att både omvärldens bönder och EU:s konsumenter skulle tjäna på detta. President Clinton satte det egna partiets intressen för landets, och världens, när han ville låta den fackliga protektionismen gå före frihandelsprincipen.

Särskilt u-länderna har mycket att vinna på en liberalisering som öppnar industrivärldens marknader för deras produktion. Och om de forna socialistekonomierna i Östeuropa ska kunna komma in i EU måste EU börja montera ned sin jordbruksprotektionism.

Vänster, som söker något skäl att överleva sedan drömmen om det kommunistiska paradiset förbleknat, har funnit ett nytt hatobjekt i WTO som frihandels symbol. Den bisarra koalition av fackföreningar, miljöaktivister och allmän vänster som störde mötet i Seattle ser sig nog som vinnare. Det är konsumenter i allmänhet och människor i de fattiga länderna i synnerhet som förlorar på att liberaliseringen av handeln skjuts längre på framtiden.

DN 991214, Nils-Eric Sandberg

En journalist för alla tider

Förakta inte budbäraren – det är honom författarna lever på! Så vill jag formulera en slutsats om den franske ekonomijournalisten Frédéric Bastiat.

De horder som markerade sitt intresse för frihandelns ekonomi genom att slå sönder fönster och vandalisera butiker i Seattle förra veckan hade inte lärt något av Frédéric Bastiat. De svenska exkommunister och vänstersocialister som i sin desperation efter socialismens sammanbrott funnit ett hatobjekt i WTO och frihandeln och internationella kapitalrörelser har nog inte heller läst en rad av Bastiat.

De som är intresserade av handel och ekonomi och inte totalt bommat igen sina mentala fönster mot en omvärld av argument och fakta kan inte bli opåverkade av att läsa Bastiat.

Men nu har de chansen. Ett urval av Bastiats skrifter har publicerats av Timbro. ”Frédéric Bastiat. Det man ser och det man inte ser”, i öm översättning av Charlotte Aiiesson. Historikern Johan Norberg har i ett förord elegant och pedagogiskt komprimerat bastiats resonemang: det är skrivet som Bastiat själv skulle gjort det. Bättre beröm kan man inte ge.

Bastiat läste Adam Smith’s beskrivning om hur ekonomier skapar välstånd. Det gjorde honom till varm vän av fri ekonomi och frihandel. Han insåg fördelarna med den arbetsdelning som Adam Smith beskrev: om olika personer har olika talanger kan samhället bli rikare om envar gör det han/hon är bäst på.

Bagaren skall baka och snickaren spika bord medan slaktaren ska leverera biff. Denna princip om specialisering är grunden för frihandel. Varje nation bör utnyttja sina fördelar; slutsumman blir ett plus för alla.

Detta är en huvudpoäng hos Bastiat. Han visade, om och om igen, att handeln inte är något nollsummespel. Tvärtom: den specialisering internationellt som handeln genererar ökar välståndet. Bastiat skrev en rad böcker, pamfletter och artiklar. Men först började han med att i tjugo år tänka, läsa och reflektera.

Detta är en nyttig verksamhet, särskilt för skribenter, flera sådana borde pröva på något liknande.

Bastiat argumenterade för frihandel. Det var en tuff uppgift i 1800-talets Frankrike där det ekonomiska tänkandet dominerades av merkantilism – landets stora rikedom låg i kassakistorna – och protektionism – som sade att landet vann på att utestänga billig import.

Med enkla exempel visade Bastiat hur två länder vinner på att handla fritt med varandra. Han visade att specialiseringen ökar välståndet för alla och att tillväxt och handel inte är ett nollsummespel. Att den ene blir rik innebär inte att han blir rik på någon annans bekostnad.

Tvärtom: om alla arbetar effektivare ökar välståndet för alla.

Bastiat skrev inte bara om ekonomi. Han intresserade sig mest för rättigheter. I en liten men viktig bok, ”Lagen”, argumenterar han för ett individuellt rättighetsbegrepp: kollektivet har ingen moralisk makt utöver summan av de ingående individernas rättigheter.

Slutsatsen är att kollektivet som sådant har ingen specifik makt – moraliskt. Som vi vet ligger det politiskt annorlunda till.

Med sin argumentation för individuella rättigheter och frihandel är Bastiat en förbluffande aktuell person.

Några exempel: Det amerikanska facket, de europeiska bönderna och allsköns okunniga vänstergrupper försökte stoppa WTO-förhandlingarna i Seattle. Bastiat skulle ha betecknat dem som okunniga: de agerar mot sina egna intressen.

Föreställningen att mängden arbete är begränsad (den som odlas av Lars Ingelstam och Christer Sanne vid Linköpings högskola) är helt galen, enligt Bastiat. Den mänskliga fantasin och skaparlusten kan alltid generera nya arbeten.

Enligt regeringen, miljöpartiet och vänstern kan vi ”skapa nya jobb” genom att stänga av kärnkraften och istället elda med grenar. Bastiat visar hur galet detta är: mängden arbete för produktionen av en energienhet ökar, alltså minskar produktiviteten. Och det är just en ökning av produktiviteten som har lyft Sverige från fattigt bondeland till en rik välfärdsstat.

LO, som regerar regeringen, vill inte ha något förbud mot den egna organisationens rätt att sätta småföretag i blockad. LO grundar sitt krav på makt – endast makt. Regeringen, som finansieras av LO, expedierar LO:s krav. Facket och staten kan därmed knäcka småföretagen och slå sönder ekonomin för den enskilde företagaren. Facket kan uppträda som en våldsverkare – och ha stöd av lagen, så länge som socialdemokraterna dominerar lagstiftningen.

I ett rättsamhälle vore detta otänkbart.